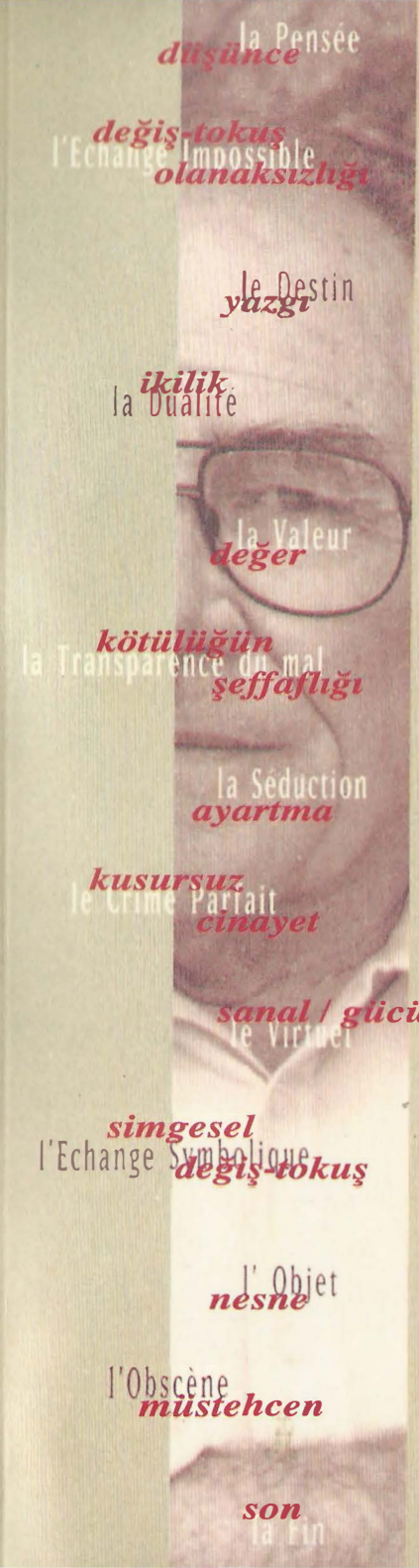
Jean Baudrillard

ANAHTAR SÖZCÜKLER

#

Jean Baudrillard

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Mots de passe

Çeviri: Oğuz ADANIR
Leyla YILDIRIM

[paragraf yayınevi]

JEAN BAUDRILLARD, sistemler ve medyatik gürültü patırtının dışında kalan açıklamalar yapan düşünürlerden biridir. Mevcut politik ya da ideolojik akımlara baş eğmeyi reddederek uluslararası bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur.
Yirmiden çok deneme kitabı vardır.

Le Système des objets (Gallimard, 1968)
La Société de consommation (Denoel, 1970) [Tüketim Toplumu, çev. Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınları, 1997]
Pour une critique de l'économie politique du signe (Gallimard, 1972)
L 'Échange symbolique et la mort (Gallimard, 1976) [Sembolik Değiş Tokuş ve Ölüm, çev. Oğuz Adanır, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002]
Oublier Foucault (Galilee, 1977) [Foucault'u Unutmak, çev. Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Yayınları, 1998]
L 'Effet Beaubourg (Galilee, 1977)
À l'ombre des majorites silencieuses (Denoël, 1978) [Sessiz Yığınların Gölgesinde Toplumsalın Sonu, Doğu Batı Yayınları, çev. Oğuz Adanır, 2003]
Le PC ou les paradis artificiels du politique (Cahiers d'Utopie, 1978)
De la seduction (Galilee, 1979) [Baştan Çıkarma Üzerine, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 200]
Simulacres et Simulation (Galilee, 1981) [Simülakrlar ve Simülasyon, çev. Oğuz Adanır, Doğu Batı Yayınları, 2003]
Les Stratégies fatales (Grasset, 1983) [Çaresiz Strateiler, çev. Oğuz Adanır Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002]
La Gauche divine (Grasset, 1984)
Le Miroir de la production (Galilee, 1985) [Üretimin Aynası, çev. Oğuz Adanır, Dokuz Eylül Yayınları, 1998]
Amérique (Grasset, 1986) [Amerika, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, 1996]
L 'Autre par lui-même, Habilitation (Galilee, 1987)
Cool Memories I (Galilee, 1987) *Cool Memories II* (Galilee, 1990) [Siyah 'An'lar 1-2, çev. Ayşegül Sönmezay, Ayrıntı Yayınları, 1999]
La Transparence du mal (Galilee, 1990) [Kötülüğün Şeffaflığı, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, 2004]
La Guerre du Golfe n'a pas eu lieu (Galilee, 1991)
L 'Illusion de la fin (Galilee, 1992)
Le Crime parfait (Galilee, 1994) [Kusursuz Cinayet, çev. Necmettin Sevil, Ayrıntı Yayınları, 1998]
Figures de l'altérite avec Marc Guillaume (Descartes et Cie, 1994)
Fragments, Cool Memories III (Galilee, 1995) [Cool Anılar 3-4, çev. Yaşar Avunç, Ayrıntı Yayınları, 2002]
Écran total (Galilee, 1997) [Tam Ekran, çev. Bahadır Gülmez, YKY, 2001]
Le Paroxyste indifferent, entretiens avec Philippe Petit (Grasset, 1997)
L 'Echange impossible (Galilee, 1999)

Paragraf Yayınları / 12
Toplum Bilimleri Dizisi / 02

•

Jean Baudrillard
Anahtar Sözcükler – Mots de Passe

•

ISBN 975-6134-11-9

•

© Pauvert, département des Editions Fayard, 2000
© Paragraf Yayınevi, 2005
Tüm hakları saklıdır.
Paragraf Yayınevi'nin yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz.

•

1. Baskı: Mayıs 2005 (2000 adet)

•

Yayına Hazırlayan: Savaş Aktur
Teknik Hazırlık: Mesut Seven
Kapak Tasarımı: Başkent Repro

•

Baskı: Başkent Repro-Ofset Tesisleri

[paragraf yayınevi]

Menekşe-2 Sokak No. 31/1 • Kızılay-Ankara
Tel: (0312) 419 00 32–33 • Fax: (0312) 425 78 02
www.paragrafyayinevi.com
bilgi: paragraf@paragrafyayinevi.com

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Jean Baudrillard

Çeviri:
Oğuz Adanır
Leyla Yıldırım

[paragraf yayınevi]
ANKARA – 2005

İÇİNDEKİLER

Okuyucuya Not 7
Önsöz 11
Giriş 13
Nesne 17
Değer 23
Simgesel Değiş-Tokuş 29
Ayartma 35
Müstehcen 41
Kötülüğün Şeffaflığı 47
Sanal/Gücül 53
Rastlantısal/Belirsiz 61
Kaos 65
Son 67
Kusursuz Cinayet 73
Yazgı 79
Değiş-tokuş olanaksızlığı 85
İkilik 93
Düşünce 97
Son Söz 101

OKUYUCUYA NOT

Kitabın Fransızca basımındaki ön iç kapak yazısında herkesin anlayabileceği bir şekilde ele alınmış kavramlardan söz ediliyor. Türkiye için aynı şeyleri söyleyip söyleyemeyeceğimizi okuyucunun tavrı belli edecek. Bana göre buradaki kavramların anlaşılabilmesi için daha önceden az çok Baudrillard okumuş olmak gerekiyor. O zaman buradaki kavramları anlamak ve yerli yerine oturtabilmek kolaylaşabilir.

Ayrıca burada düşünürün kavramlarını güncelleştirdiği, yeni açıklamalar getirdiği görül-

mektedir. Tüm kavramları ve düşüncesini tüm boyutlarıyla yansıtmasa da bu metin simülasyon kuramını kavrama konusunda gerçekten de bir anahtar niteliğine sahip.

Leyla Yıldırım bir sanatta yeterlik öğrencim. Onun iki yarı yıl boyunca süren azmi ve gayreti olmasaydı bu metni belki birkaç yıl sonra çevirmeyi düşünebilirdim. Kendisine katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Oğuz ADANIR
İzmir, Temmuz 2004

Bu kitap Leslie F. Grunberg tarafından tasarlanmış ve Pierre Bourgeois tarafından gerçekleştirilmiş bir filmden yola çıkılarak oluşturulmuştur.

ÖNSÖZ

İnsanlığın geleceğiyle ilgili araştırmaların parçası olmak gibi bir amaca hizmet etmeyi hiçbir zaman hedeflememiş bir çalışmanın / yapıtın geçmişe yönelik panoramasını sunmaya kalkışmak paradoksal bir girişimdir. Bu iş biraz Eridikya'yı kurtarmak isteyen Orfeus'un kendine hakim olamayıp başını geriye çevirmesiyle sevdiği insanı Cehennemin derinliklerine göndermesine benzemektedir. Bu çalışmanın başlangıç noktasında kendine bir hedef belirlediği ve bu hedefe doğru ilerlemiş olduğu, daha baştan sanki ulaşılacak sonucun az çok önceden bilindiği söylenemez. Her şeyin başta belirlenmiş plana uygun bir şekilde gelişerek, bu

şekilde sürüp gitmiş olduğu gibi bir hisse kapılmak çok yanlıştır. İşte bu yüzden Borges'in bir kütüphanede bulduğu parçaları bir araya getirerek yeniden oluşturduğu bir uygarlık gibi, ben de simülasyon terimlerine başvurmaktan başka bir seçenek göremiyorum. Bu saatten sonra onun sosyolojik bir gerçekliğe sahip olup olmadığını tartışacak değilim. Zaten böyle bir soruya yanıt vermekte çok zorlanacağımdan eminim. Okuyucuya şöyle bir tavsiyede bulunabilirim: Bir an için düşsel bir gezgin konumuna geçin ve yazmış olduğum metinleri de bir köşede unutulmuş elyazmaları olarak kabul edin. Elinizde başka belge olmadığı için de bunlardan yola çıkarak betimledikleri toplumu kavramaya çalışın.

Jean BAUDRİLLARD

GİRİŞ

Anahtar sözcükler... Bir katalog oluşturmamak koşuluyla bu deyimle konuların içine öğretici bir şekilde girilebileceği gibi bir sonuç çıkartabiliyorum. Zira sözcükler düşünceleri sırtlarında taşır ve yaratılmalarına hizmet ederler, yoksa tersine değil. Sözcükler insanları büyülemeye yarayan, sihirli işlemcilerdir. Başka insanlara yalnızca bu düşünce ve şeyleri iletmekle yetinmeyip bizzat kendileri, bir tür yükselen sarmal şeklinde başka anlamlar (mecaz) kazanarak, birbirleri içinde erir.

Sözcükler benim için çok ama çok önemlidir. Yaratıcı ve eğitici bir amaca hizmet

eden belli bir düşünceyi sahiplenmeyen biri için sözcüklerin kendilerine özgü bir yaşam süreleri vardır, yani onlar da ölümlüdür. En azından ben böyle olduğunu düşünüyorum. Sözcüklerin yaşantısında şiirsel denilebilecek bir ölüm ve yeniden doğuş oyunu vardır. Art arda gelen mecazlar bir düşüncenin kendinden başka bir şeye –bir "düşünce biçimine"– dönüşmesine yol açmaktadır. Zira dil düşünen bir varlıktır. Yalnızca onun aracılığıyla düşünmemizi sağlamaz, aynı zamanda bizi yaratır ve bizim yerimize de düşünür. Belki dilde de sözcükler ve düşünceler arasında simgesel bir değiş-tokuş vardır.

Genelde düşünceler aracılığıyla ilerlendiğine inanılır – bu hiç kuşkusuz her kuramcı, her filozofun kurduğu bir hayaldir. Oysa sözcüklerin de bir tür "debriyaj" görevi yaparak düşünce üretimi ya da yeniden üretimine katkıda bulundukları söylenebilir. Bu gibi durumlarda dil açısından önemli bir tepkimeye yol açan düşünceler –teknik bir anlamı olmayan– bir işlemciye dönüşen sözcük düzeyinde iç içe geçerek, birbirlerine karışmaktadırlar. Bu tepki-

meye bakarak sözcüklerin de en az düşünceler kadar önemli oldukları söylenebilir.

Öngörülemeyen, önceden belirlenmemiş silsilelere uygun bir şekilde düşünceleri taşıyan, ölen, biçimsel dönüşüme uğrayan, aktaran sözcüklere tekabül eden bir deyim olarak: "anahtar sözcüklerin" işlenen konuların anlaşılmasını sağladığı ve onları açık ve geniş bir perspektif içine yerleştirdiğini düşünüyorum.

NESNE

Başlangıçtan bu yana (objet=) nesne benim için en önemli sözcük olmuştur. Bu bakış açısını yeğlememin nedeni (sujet=) özne sorunsalından kaçabilmektir. Düşüncemin sürekli nesne sorunu üzerinde yoğunlaşmasının nedeni alternatif bir seçenek sunduğuna inanmamdır. Bunun aynı zamanda yaşadığımız çağla da ilgisi var. 1960'lı yıllarda üretim öncelikli konumunu yitirmiş ve tüketim olgusu nesneleri ön plana çıkarmıştı. Asıl ilgilendiğim konu imal edilmiş bir nesneden çok nesnelerin oluşturduğu göstergeler sistemi ve aralarında kurdukları söz-dizimsel ilişkileridir. Özellikle de tüketim ve kâr gibi şeylerin maddi gücünden dem

vurulan bir dünyada nesnelerin çok da gerçekçi olmayan bir dünyaya gönderme yaptıklarını fark etmiştim. Oysa bana göre nesneler, içinde yer aldıkları bu göstergeler dünyasında, kullanım değerinin elinden çok hızlı bir şekilde kaçarak kendi aralarında oyun oynamaya, bir ilişki kurmaya başlamaktaydılar.

Bu göstergebilimsel biçimlendirmenin gerisinde *Sartre'ın Bulantı*'sının yanı sıra saplantısal bir nesneye, zehirli bir töze benzeyen şu ünlü köke gönderme vardır. Nesne bana sanki tutku yüklü ya da en azından kendine özgü yaşantısı olan bir şey gibi görünüyordu. Pasif konumundan çıkarak bir tür özerkliğe sahip olabileceği, hatta kendisini egemenlik altına almaya çalışan özneden intikam alma kapasitesine sahip olduğunu düşünüyordum. Nesneler kendilerinden her zaman istediğimiz gibi yararlanabileceğimiz dilsiz ve edilgen bir evren gibi algılanmışlardır; oysa ben bu evrenin bizim ona söylettiklerimizden başka söyleyecek şeyleri olduğunu düşünüyorum, çünkü nesne, göstergenin gösterdiği "şeyin" önüne geçtiği, onu gizlediği ve hiçbir şeyin göründüğü gibi olmadığı bir ev-

rende yaşamaya başlamıştı. Dolayısıyla nesne, gerçek dünyanın varlığı kadar yokluğunu da ortaya koymanın yanı sıra, özellikle de öznenin yokluğunun altını çiziyordu.

İşin beni çeken yanı bu nesneler düzenine özgü bitki örtüsü ve hayvanlar aleminin keşfidir. Bunu yapabilmek için o dönemde moda sayılabilecek psikanaliz, Marksist üretim çözümlemesi, özellikle Barthes'a özgü dilbilimsel çözümleme gibi disiplinlerden yararlandım. Bu disiplinlere özgü bakış açılarından yararlanmadan nesneyi inceleyip böyle bir çözümleme yapabilmek mümkün değildi. Bu özgün disiplinlerin hiçbiri nesneyi tek başına çözümleyemezdi, çünkü nesne onların hepsini daha da karmaşıklaştırarak, ortaya koydukları postulatların sorgulanmasına yol açıyordu. Çok çeşitli değer tiplerinin iç içe geçmiş olduğu ve dilbilimsel göstergeden çok daha karmaşık olan göstergebilime özgü gösterge-nesnelerle üretilen postulatlar da buna dahildir.

Bu çeşitli yaklaşımların gerçek amaçları ne olursa olsun işin beni ilgilendiren ve her zaman ilgilendirecek olan yanı nesnenin onların

elinden kaçabilmesini sağlayan o tuhaf ve tedirgin edici özelliğidir. Hakkında yapılan açıklamalar doyurucu olmaktan uzaktır. Nesne konusunda belki de asla yeterli bilgiye sahip olamayacağız. Nesne bir yandan bu disiplinlerin araştırma konusu olur yani bir tür arabuluculuk görevi üstlenirken, diğer yandan da doğrudan onların içinde yer alıp, içkinleşerek bu göreve son vermektedir.

Disiplinleri bir yandan yüceltirken diğer yandan düş kırıklığına uğratan nesne, belki de Bataille'ın sözünü ettiği, bedeli ödenmekle birlikte, asla tam bir açıklaması yapılamamış, şu lanetlenmiş pay gibi davranmaktadır. Nesnenin özgürlüğünü kazanmak gibi bir sorunu yoktur. Olsa olsa öznenin çözemediği, abartılı, karmaşık açıklamalarla örtbas etmeye çalıştığı ve sonuçta aralarındaki ilişkiyi bozan bir bilmecemsi "kalıntısal" özellik vardır. Başlangıçta nesneler aracılığıyla iletişim kurulabilirken daha sonra nesneler düzeyinde görülen inanılmaz sayısal artış bu iletişimi sekteye uğratmıştır. Bu aşamada nesne dramatik bir rol oynamış ve her türlü işlevselliğe tek başına son verebilen

bir oyuncu görevini üstlenmiştir. Zaten konunun beni asıl ilgilendiren yanı da budur.

DEĞER

Değerle nesne birbirlerine çok sıkı bir şekilde bağlıdır. Ancak burada değerden kasıt üretim ve pazarın temelini oluşturan kullanım ve değişim değerleridir. Kullanım ve değişim değerleri ile aralarındaki diyalektiğe baktığımda, akla yatan bir değer dengesinden söz edilebileceğini, ortada bir değiş-tokuş olduğunu ve dolayısıyla bu alana ait tüm anlamları kapsayan genel bir karşılığın bulunabileceğini düşünmüşümdür. Bu arada devreye antropoloji girerek bu kavramların tersine çevrilmesine ve pazar ideolojisinin, bir başka deyişle pazarın yalnızca bir gerçeklik değil, bir ideoloji olarak da parçalanmasına katkıda bulunmuştur. Ant-

ropoloji bizim anladığımız anlamda değer kavramının bulunmadığı toplum ve kültürlerin varlığından söz etmenin yanı sıra, bu toplum ve kültürlerde "şeylerin" hiçbir zaman doğrudan değil her zaman bir aşkınlık ve soyutlama aracılığıyla değiş-tokuş edilebileceklerini gösteren veriler sunmaktadır.

Ticari değerin yanı sıra toplumlar tarafından belirlenmiş iyi-kötü, güzel-çirkin gibi karşıt terimler şeklinde iş gören ahlaki ve estetik değerler vardır... Nedense ben "şeylerin" başka bir şekilde olup bitebileceğine inanıyordum. Tam da bu noktada değerin yanı sıra, iktidarın da aşkınlaşmasına izin vermeyen başka kültürlerin bulunduğunu çünkü aşkınlığın bu değerlerin güdümlenmesi üzerine oturduğunu fark ettim. Burada nesneyi sahip olduğu meta konumundan kurtararak, onu, bir anlığına bile olsa değerden yoksun bırakmaya, ona bir tür doğal gerçeklik kazandırmaya çalıştım. Örneğin hiçbir değeri olmayan bir şeyle paha biçilemeyen türden bir şeyi karşılaştırdığımızda, her iki durumda da sözcüğün gerçek anlamında bir değerlendirme yapabilmekten aciz olduğumuz

söylenebilir. Bu durumda değiş-tokuşun bildik değer sistemindeki yazılı sözleşmeye değil karşılıklı rızaya dayalı olduğunu anlıyoruz. İki terim, iki birey arasında gerçekleştirilen soyut bir sözleşmeye benzeyen anlaşmayla karşılıklılık üzerine kurulu, suç ortaklığı türünden bir antlaşma arasında derinlemesine bir fark vardır. Sözcükler arası değiş-tokuşun yol açtığı yoğun haz duygusunun, anlam ve anlama özgü değer terimleriyle bir ilişkisinin bulunmadığını gösteren kimi şiirsel dilyetisi yöntemlerinde buna benzer bir şeyle karşılaşıyoruz. Nesneler ve bireyler konusunda da benzer şeyler söylenebilir. Bu bakış açısı doğrultusunda değer sistemi ve egemenlik alanına kısa devre yaptırabilmek mümkündür. Dil ve iletişime nasıl anlam üzerinden egemen oluyorsak (her ne kadar söz ve söze özgü yöntemler söyleve egemen olma konusunda bir öneme sahip olsalar bile) pazara da ticari değer aracılığıyla egemen olabiliriz. Ahlakın egemen olabilmesi iyi ya da kötüye atfedilecek değerle doğru orantılıdır... Bütün iktidarlar ancak bu ayrım işleminden sonra ortaya çıkabilmektedirler. Değe-

rin ötesine geçmeye kalkışmak biraz ütopik görünmekle birlikte aslında bunun işlemsel bir ütopya yani şeylerin daha radikal hale nasıl getirilebileceği üzerine bir düşünme girişimi olduğu söylenebilir.

Değer incelemesi gerçekten de çok karmaşık bir iştir. Ticari değeri kavrayabilmek ne kadar kolaysa; hareketli ve yerinde duramayan bir gösterge değeri kavrayabilmek de o kadar zordur. Çünkü belli bir noktadan sonra gösterge değer dağılmakta ve genel değer içinde yok olup gitmektedir. Her şeyin yerini bir sahtesi aldığında bir değer dünyasında mı, yoksa değerin simüle edildiği bir dünyada mı olup olmadığımızı nasıl anlayabiliriz?

Belki de bugün ikili bir ahlak anlayışını sürdürmekten başka bir şey yapmıyoruz... Bu durumda biri ticari değiş-tokuşun geçerli olduğu evrene ait bir ahlak anlayışı, diğeriyse oyunla bir oyun kuralının geçerli olduğu ahlak dışı bir evren: Kurala uymak, herkes tarafından kabul edilmiş bir yasaya uymaktan bambaşka bir şeydir. Kurala uymak için oyunla bütünleşmek

gerekir ki bu olay partnerler arasında, ticari değiş tokuşa oranla daha dramatik bir ilişki tipi kurulmasına yol açmaktadır. Böyle bir ilişki sürecinde bireyler birbirlerinin yerini alabilen soyut varlıklar değildir. Herkes zafer ya da bozgun, yaşam ya da ölümle kendi çapında bahse tutuşmaktadır. En sıradan oyunlarda bile, değiş-tokuşun sunduklarından farklı bir iddialaşma biçimi vardır. Zaten bu değiş-tokuş sözcüğü o kadar karmaşık bir şeydir ki, sonunda ondan imkansız değiş-tokuş şeklinde söz etmek zorunda kaldım.

SİMGESEL DEĞİŞ-TOKUŞ

Simgesel değiş-tokuş her şeyin sorgulandığı, değer konusundaki bütün yöntemlerin geriye dönüşü olmayan kör bir noktaya doğru sürüklendikleri stratejik bir yerdir. Burada simgesel ne o bildik "düşselliğe" tekabül etmektedir ne de Lacan'ın kendisine atfettiği anlama... Burada sözü edilen simgesel değiş-tokuş açıklaması antropolojiktir. Değer her zaman tersine çevrilemeyen bir anlama sahip olur ve bir yerden diğerine belli bir eş değerlik sistemine göre geçerken simgesel değiş-tokuş düzeninde terimler tersine döndürülebilmektedir. Bu kavram aracılığıyla ticari değiş-tokuş sürecinin tam aksi yönde ilerleyerek, başka kültürlerde var

olmuş, ütopya olarak adlandırılabilecek bir şeyden yola çıkarak bizim toplumumuzun politik eleştirisini yaptım.

Bu tersine çevrilebilirlik yaşam ve ölüm, iyi ve kötü de dahil olmak üzere bizim alternatif değer sistemi olarak örgütlediğimiz hemen her şeyi kapsamaktadır. Simgesel evrende yaşamla ölüm değiş-tokuş edilebilmektedir. Burada terimlerin birbirlerinden kopuk olma yerine tersine çevrilme olanağı sunması değer düşüncesinin sorgulanabilmesini sağlamaktadır ki, bilindiği kadarıyla değer, aralarında diyalektik bir ilişki kurulabilen karşıt terimlerin varlığını zorunlu kılmaktadır. Oysa simgesel evrende diyalektik diye bir şey yoktur. Ölüm ve yaşam söz konusu olduğunda örneğin, bizim değerler sistemimizde bir tersine çevrilebilirlikten söz edilemez. Bizim için yaşam pozitif, ölümse negatif bir değere sahiptir. Biz ölümü yaşamın sonu, karşıtı olarak görürken, simgesel evrende bu terimleri birbirleriyle değiş-tokuş edebilmek mümkündür. Bir başka deyişle ölümün yaşamın yerini, yaşamın da ölümün yerini alabilmesi mümkündür.

Bu tüm alanlarda olduğu gibi, mal değiş-tokuşu konusunda da geçerlidir.

Örneğin potlaçta değer düşüncesinden bağımsız bir dolanım biçimi vardır ve bu dolanım asla dur durak tanımayan bir bolluk, savurganlık anlayışını içermektedir. Değiş-tokuş hiç durmamacasına sürüp gitmelidir. Yoğunluğuysa gidebileceği en uç noktaya kadar (muhtemelen ölüm) giderek artmalıdır. Oyunun da bu değiş-tokuş biçimine ait bir etkinlik olduğu söylenebilir. Sabit bir değere sahip olmayan para, simgesel kurala (zira simgesel kural ahlaki bir kural değildir) göre sürekli elden ele dolanmak zorundadır. Simgesel kuralda kazanılan para asla ticari bir değere sahip olamaz. Oyunun kuralı gereği oyun dışı amaçla da kullanılamaz.

Bu simgesel değiş-tokuş sürecini daha geniş bir çerçevede yani biçimler düzeyinde ele alabiliriz. Bu düzende hayvan, insan ya da tanrının görüntüsü belli bir biçimsel dönüşüm kuralına göre değiş-tokuş edilebilmekte, yani bir varlık diğerinin görünümüne sahip olabilmektedir. Bu düzende insanla hayvan, vs. karşıt görüntülere / biçimlere sahip varlıklar değildir.

Simgesel dolanım düzeninde "şeyleri" birbirlerinden kopuk, ayrı olarak düşünmek mümkün değildir. Çünkü bu evrende her şey birbirlerinden ayırmanın mümkün olmadığı biçimler arası bir suç ortaklığı sayesinde yaşayabilmektedir. Bu evrende "bireysel" bir statüye sahip olmayan beden için de durum farklı değildir. Beden ruh gibi bir töz ya da herhangi bir tinsel değerle bir karşıtlık ilişkisi içinde bulunmayan bir tür kutsal tözdür. Bu kültürlerde beden ritüelin ayrılmaz bir parçası olup, yaşamın simgesi değildir. Beden yaşamın simgesi olmadığı gibi sağlıklı olup olmaması, hayatta kalıp kalmaması ve bütünlüğünü koruyup korumaması da önemli değildir. Bizim vücut konusundaki sahiplenme ve egemen olma kavramlarına bağlı bireyselleştirilmiş bakış açımıza karşın o kültürde beden, her zaman tersine çevrilebilme olanağı sunan oyunun bir parçasıdır. Burada beden hayvani, mineral, bitkisel görünümlere bürünebilen bir tözdür.

Zaten hemen her şeyin her zaman için simgesel bir değiş-tokuş düzenine uygun bir şekilde olup bittiği söylenemez mi? Bir başka de-

yişle günümüzde uygulanan şekliyle şeyler ya da bedenlerin akılcı alım satımını aşıp geçen bir düzeyde? Aslında ne kadar paradoksal görünürse görünsün sözcüğün bizim anladığımız akılcı ve bilimsel anlamında ekonomi diye bir şeyin asla varolmadığını gönül rahatlığıyla söyleyebilirim. Simgesel değiş-tokuşun kesinlikle ilk baştan bu yana "şeyleri" belirlediğini ve her şeyin bu düzene uygun bir şekilde olup bitmiş olduğunu düşünüyorum.

Bu simgesel değiş-tokuş denilen şey yitik bir nesne gibi de algılanabilir. İlkel toplumlarla antropolojik bir açıdan ilgilenilebilir ve bizim neredeyse tamamıyla ticaret ve değere bağlı toplumlar olduğumuz söylenilebilir... Bu kesinkes böyle midir? Belki de hâlâ devasa bir potlaç evreni içinde yaşamayı sürdürüyoruz. Ekonomik, anatomik, cinsellikle yüklü çeşitli rasyonel açıklamalara dayalı alanlar oluşturmuş olabiliriz ancak temel, değişmez, kesinlik kazanmış bir biçim varsa o da meydan okuma, meydan okumaya daha büyük bir meydan okumayla karşılık verme ve potlaçtır. Potlaç değerin yadsındığı bir düzendir. Bu düzende değer

kurban edilen bir şeydir. Günümüzde farkında olmadan kendisine boyun eğdiğimiz, kurban etmeye dayalı bir yaşam biçimini sürdürdüğümüz söylenebilir. Ancak bu işi hakkını vererek becerdiğimiz söylenemez, çünkü bu kültüre ait ritüel ve mitlere sahip olmadan bunu yapabilmek mümkün değildir.

Bu konuda nostaljik olmanın bir yararı yok çünkü biz döngüsel, çevrimsel, birbirine dönüştürülebilen biçimler üzerine kurulu bir düzenin egemen olduğu bir yerde; tersine çevrilmesi olanaksız çizgisel bir sistem yaratarak bir başka örgütlenme biçimi oluşturduk. Yaşıyoruz sonra da ölüyoruz. Hepsi bu kadar. Bundan daha iyi bir ölü sistem açıklaması olabilir mi?

AYARTMA

Benim için ayartma evreniyle üretim evreni taban tabana zıt şeylerdir. Söylemeye çalıştığım şey değer üstüne kurulu bir dünyada önemli olan "şeylerin" üretilmesi, imal edilmesi değil ayartılmasıdır, bir başka deyişle, amaç onların bir değer, bir kimlik sahibi olmalarını engellemek, giderek içinde yer aldıkları gerçeklik evreninden onları çekip kopartarak bir görünümler oyunu, simgesel bir değiş-tokuş sürecine mahkum edebilmektir. Bu simgesel değiş-tokuş ilk önce –potlaçtaki gibi– ekonomik ve maddi dünyayı sonra da ölümü ele geçirmiştir. Daha sonra devreye giren cinsellik, alanın biraz daralmasına yol açmıştır. Görebildiğim ka-

darıyla ayartma yalnızca cinsel değiş-tokuş olayını değil, yaşamın tüm alanlarını kapsamaktadır... Cinsiyet farklılığı hiç kuşkusuz kişinin kendi kimliğini bir başkasıyla karşılaştırarak belirlemesini sağlar. Bu cinsiyet belirleme sürecinin aynı zamanda bir hasımlık ve suç ortaklığına benzediği ve cinselliği olumlu bir işlev ve haz alma şeklinde yorumladığı söylenebilir. Benim için ayartma öncelikle fizyolojik açıdan kendi cinsel kimliklerini belirlemiş iki kişinin, birbirlerine karşılıklı olarak meydan okuyabildikleri (tersine çevrilebilen) bir biçimdi. Beni ilgilendiren şey erili başlı başına cinsel bir kimlik gibi gören ön yargılı bir dünyaya karşın erilin dişil, dişilin erile dönüşebildiği bir dönemde yaşıyor olunmasıydı. Bana göre dişilik demek: erillik / dişilik karşıtlığına, cinsiyetlerin değer üzerinden karşılaştırılmasına karşı çıkmaktır. Bir anlamda dişilik cinsel kimliğe bir son vererek bu kavramların içinden geçip giden bir şeye benziyordu. Bu durumun benimle feministler arasında birtakım anlaşmazlıklara yol açtığını söylemem gerekir. Bu noktadan sonra sorunun oldukça naif bir proje gibi görünen cinsel öz-

gürlükle bir ilişkisi olmadığını gördüm. Çünkü cinsel özgürlük, değer ve cinsel kimlik üzerine oturtulmaya çalışılıyordu...

Oysa ayartma kendinden kaçmanın mümkün olmadığı çok daha riskli bir oyundur. Sanılanın tersine zevk almayı engellemez, ancak cinsel hazdan ibaret bir şey de değildir. Ayartma bir meydan okumadır. Kişinin kendisine doğru pencereden bakıp bakmadığını ve kişiliğine atfettiği önemi sorgulamaya yönelik bir biçimdir. Ayartma adlı bu sorgulama süreci sonunda kişinin tamamıyla bir başka kişiliğe (ötekine dönüşme) bürünme olasılığı vardır. Bana göre ayartma bir biriktirme ve üretim sisteminin elinden kaçabilen tüm biçimleri kapsamaktadır. Bu dönemin en çok ilgi çeken konularından biri olan cinsel özgürlük, tıpkı emeğin özgürleştirilmesi konusunda olduğu gibi, üretim şemasının dışına çıkmayı başaramamıştır. Burada söz konusu olan şey –en ilkel biçimi maddi enerji olan– (cinsel) enerjinin özgürleştirilmesiydi. Bu model, biriktirme olgusuyla bir ilişkisi olmayan ayartma adlı büyük oyunla tam bir çelişki içindedir.

Ayartmayı bir arzudan çok arzuyla oynanan bir oyun gibi görmek daha doğrudur.

Fiziksel görünümlerin ötesine geçerek bu evrenle ilişkilerini kopartmış olan görünümler ayartma evrenine aittirler. İnsansız bir ayartma evreni düşünebilmek mümkün değildir. Bu evrene özgü varlıklar esnek, birbirlerine meydan okuyabilen (tersine çevrilebilir) biçimlere sahip olup, burada hiçbir cinsiyet kendinden, özellikle de üstünlüğünden emin olamaz. Daha önce simgesel değiş-tokuşta ölümün yerine dişiliği koymuş yani dişilik ölüm demektir demiştim. Burada dişilik, eğer bu şekilde ifade edebilmek mümkünse, bir tür yaşamla ölümün birbirleriyle yer değiştirebileceklerinin (durumu tersine çevirme anlamında) göstergesi, bir tür gerçeklik değiştirmeye yönelik bir parolaydı. Salt cinsellik (erdem, ahlak, vs.'den yoksun hayvana daha yakın konumdaki ilkel insandan söz edildiğinde) açısından ele alındığında dişiliğe tekabül eden *femina* sözcüğü eril ve dişinin birbirleriyle yer değiştirebileceklerinin bir göstergesidir...

Burada bir düzeltme yapmak gerekiyor.

Ayartma terimi hemen hemen her alanda kullanıldı. Örneğin "kitlelerin, iktidar tarafından ayartılması", "medyatik ayartma" ya da "ünlü çapkınlar" gibi... Oysa ben, terimi bu kadar ayağa düşürmedim. Tarihsel açıdan ayartma konusunda, kadının, ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu ben de düşünmüştüm. Görünüşe göre kadınla ayartma arasında bir ilişki kurulmuş ve kadın dış görünüme yani hafif meşrepliğe mahkum edilmiştir... Bu tamamıyla bir yanlış anlamanın sonucudur, çünkü benim sözünü ettiğim ayartma; simgesel düzeyde biçimlere egemen olmaktır. Oysa diğer ayartma, iktidarın stratejiler üzerine oturttuğu maddi bir egemenlikten ibarettir.

Baştan çıkartma insanların işlediği ilk suçtur. Dünyayı olumlamaya, ona tekil bir anlam kazandırmaya yönelik bütün girişimlerimizin amacı tıpkı devasa kapitalist üretim sürecinde olduğu gibi ayartma denilen şu uğursuz, tehlikeli alanı devre dışı bırakabilmekti.

Bunun nedeni –ayartma, meydan okuma, karşı meydan okuma adlı– biçimler dünyasının çok daha güçlü olmasıdır. İktidar, üretim dün-

yası adlı diğer dünyanın elinde olabilir, ancak güç ayartmanın elindedir. Ayartma neden-sonuç açısından ele alındığında ya da bir sıralama yapıldığında en öne konulamaz ancak kısa ya da uzun vadede onun bütün –zenginlik, anlam, zevk– üretim sistemlerinden daha güçlü olduğunu söyleyebilirim... Belki de bütün üretim tipleri daha şimdiden ayartmaya boyun eğmişlerdir.

MÜSTEHCENLİK

Kuşkusuz sahne (scène) ve müstehcen (obscène) sözcükleri aynı etimolojik kökene sahip değiller, ancak aralarındaki benzerlik insanı baştan çıkartmaya yetiyor. Zira sahne dediğiniz andan itibaren bakış ve mesafenin yanı sıra oyun ve ötekilikten söz etmek bir tür zorunluluğa dönüşüyor. Gösteri sahneyle ilişkili bir şeydir. Buna karşın müstehcenliğin kendini gösterdiği yerde sahne ve oyundan söz edilememekte, bakışın zorunlu kıldığı mesafe bilinci ortadan kalkmaktadır. Pornografi örneğinden yola çıkalım. Burada vücuda bir *gerçeklik* kazandırılmaktadır. Belki de müstehcen demek, şu ana kadar bir metafor olmanın ötesine ge-

çemeyen ya da metaforik bir boyuta sahip olan bir şeyin neredeyse elle tutulur hale getirilmesi, yani tamamıyla somut bir şeye dönüştürülmesi demektir. Cinsellik gibi ayartma da her zaman metaforik bir boyuta sahip olmuştur. Müstehcenlikte insan bedenleri, cinsel organlar ve cinsel eylemin kendisi herhangi bir şekilde sahneye konulmadan doğrudan bakışlara sunulduğundan anında gözlerin saldırısına uğramakta, emilmekte ve yalanıp yutulmaktadır. İlke olarak bir dramaturji, bir sahne, partnerler arasında bir oyun oynanması gerekirken burada gerçek olduğu gibi gösterilmektedir. Burada dramatik bir oyun, bir diyalektik ya da bir mesafe yoktur. Burada görüntü gerçeğin ta kendisidir yani gerçekle görüntüsünün tüm unsurları birebir çakışmaktadır.

Bedenler düzeyinde geçerli olan bu yaklaşım, bir olayın, bir haberin medyatikleştirilme süreci için de geçerlidir. Şeyler abartılarak, olduklarından daha gerçek şeylermiş gibi sunulduklarında yani onlarla aramızdaki mesafeye kısa devre yaptırılıp, yok edilerek hiçbir değ-

şikliğe uğratılmadan, oldukları gibi gösterildiklerinde de müstehcen bir evrende yaşadığımız söylenebilir... Regis Debray bu bakış açısından yola çıkarak ilginç bir gösteri toplumu eleştirisi yapmıştır. Ona göre bu toplumda şeylerle aramızdaki kopukluk, onlara yabancılaşmamıza yol açmadığı gibi onlardan uzaklaşmamıza da yol açmamaktadır... Tam tersine bizim talihsizliğimiz her şeye aşırı yakınlaşmış olmamız, her şeyin gözlerimiz önünde cereyan ediyor olmasıdır. Bu olduğundan daha gerçek görünen dünya müstehcen bir yerdir.

Böyle bir dünyada artık iletişim diye bir şey yoktur. Bunun yerine bir tür mikrop salgınına benzeyen yani anında birinden diğerine geçen, bulaşıcı */contamination/* bir süreçten söz edebiliriz. Suç ortaklığı benzer bir anlama sahiptir, çünkü orada da olay; anındalık, mesafeden yoksunluk ve çekicilik gibi özellikler taşımaktadır. Suç ortaklığında da sözcüğün gerçek anlamında bir keyif almadan söz edilemez.

Ayartmaya özgü alanlardan biri olan sanat evreninde: müstehcenlik ve ayartma iki aşırı

ucu temsil etmektedirler. Bir yanda gerçeğinkinden farklı bir sahne, bir başka oyun kuralı yaratabilen bir sanat varken; diğer yanda betimlemelere dayalı, nesnel, bölük pörçük ya da fraktal bir dünya sunan, bir anlamda müstehcenleşmiş bir gerçekçi sanat vardır.

Müstehcenlik konusunda bile meydan okumalardan söz edilebilir. Örneğin çıplak bir vücudu olduğu gibi sunmak yeterince müstehcen bir şeyken; aynı vücudun yaralı, parçalanmış, boğazlanmış ya da iskeletleşmiş bir vücut şeklinde sunulması daha müstehcen bir şeydir. Günümüzdeki medya eleştirisi sorunsalının, bu abartılı müstehcenlikle ilgili tolerans eşiği denilen şey çevresinde dolanıp durduğu görülmektedir. Gizli hiçbir şey kalmasın, her şey söylensin gibi... Oysa nesnel gerçeklik müstehcen bir şeydir. Örneğin Bill Clinton'un cinsel yaşantısının tüm ayrıntıları sunulduğunda, buradaki müstehcenlik o kadar sıradan bir şeye dönüşmektedir ki, bu durumda da insan kendi kendine; olayın ironik bir boyuta sahip olup olmadığını sormadan edememektedir. (Olayın sunuluş biçimi, olaydan çok daha müstehcen-

dir.) Medyanın şeyleri bu ters yüz etme biçimi batmaya yüz tutmuş, hepten müstehcen bir dünyada belki de ayartmanın başına gelebilecek en büyük talihsizliktir... İnsan böyle bir şeye inanmakta zorlanıyor. Müstehcenlik, daha doğrusu, şeylerin bütün çıplaklığı ile görülebilir olmaları öylesine dayanılmaz bir şeydir ki, hayatta kalabilmek için ona karşı ironik bir strateji uygulamak gerekir. Aksi halde böyle bir saydamlık tamamıyla öldürücü bir şeye dönüşür.

Bu durumda iyi ve kötü arasında bir uzlaşmadan söz edebilmek mümkün değildir, o yüzden de oluşturduğumuz humanizma anlayışını yadsıyıp, Manikeen olma riskini göze almak durumundayız. Bizi teselli edemeyeceğini bilmekle birlikte, kanımca, bu oyun kuralını kabul etmek, günün birinde insanları ancak varsayımsal olarak bir araya getirecek iyilik krallığını yaratacak bir düşünceden daha açık seçik gibi görünmektedir. Her yere iyiliğin egemen olmasını istediğimiz bir sırada karşımıza kötülüğün dikildiği görülmektedir. Bize ne kadar ters ve tuhaf görünürse görünsün, günümüzde,

evrensel düzeyde karşımıza çıkan en akıl almaz ayrımcılık olaylarıyla insan haklarının kabul edilmiş olduğu yerlerde karşılaşmıyor muyuz? Öyleyse iyiliğin peşinden koşturmanın bizi sapkın sonuçlara götürdüğü ve bu sapkın sonuçların da her zaman kötü olarak yorumlandığı söylenebilir. Oysa kötülükten söz etmek, bir şeyi zorunlu olarak mahkum etmek anlamına gelmez. Çünkü kötü demek bir anlamda kendisinden kaçılması mümkün olmayan şey (yazgı türünden bir şey) demektir– ve bir yazgı ille de kötü olacak diye bir şey yok, iyi yazgı da olabilir.

KÖTÜLÜĞÜN ŞEFFAFLIĞI

Her türlü "şeffaflığın" anında karşıtını, yani gizliliği çağrıştırdığı söylenebilir. Bu alternatifin ahlak, iyilik ve kötülükle bir ilişkisi yoktur. Bu şeffaflıkta gizli ve dünyevi bir şeyler vardır ki, bu da şeylere bir başka şekilde bakılmasını zorunlu kılmaktadır. Bazı şeyler açık seçik bir şekilde paylaşılırken, başka şeyler asla gün yüzüne çıkmadan bir başka oyunun kuralına göre gizlice paylaşılacaktır. İçinde yaşadığımız evrende olduğu gibi her şey herkesle paylaşıldığında, eskiden gizli saklı paylaşıldıkları söylenen şeylerin başına neler gelmektedir? Günümüz dünyasında bu gizli şeylerin sır, yasadışı, uğursuz şeylere dönüştükleri, yani eskiden sır olan, bir

başka deyişle, gizlilik esasına göre değiş-tokuş edilmesi gereken kötü şeylere dönüştürülüp, terk veya yok edildikleri görülmektedir. Oysa bu şeyler yok edilemez, çünkü bir sırrı yok edemezsiniz. Dolayısıyla sır şeytani bir görünüme bürünerek, kendisini tasfiye etmek için yararlanılan araçları kendi çıkarına kullanabilir. Sırrı üreten enerji kötü bir enerjidir, zira bir araya getirilemeyen şeylerin enerjisi tarafından beslenmektedir –tek (total) bir düzen anlayışının egemen olması için çalışılan bir dünyada zaten iyi de şeylerin bir araya getirilmesinden başka bir şekilde tanımlanamaz.

Bundan böyle ikili olma özelliği taşıyan, şeylerin birbirinden ayrılması, olumsuzluk ve ölüm üzerine oturtulan her şey kötülüğün ta kendisidir. Toplumumuz her şeyin yolunda gitmesi, her teknolojinin bir gereksinime yanıt vermesi için çaba sarf etmektedir. Bu anlamda bütün teknolojilerin iyi olarak değerlendirildiği söylenebilir, bir başka deyişle, her şeyin tek bir düzen anlayışına uygun bir şekilde bir araya getirildiği bir evrende önemli olan büyük çoğunluğun arzularının gerçekleşmiş olmasıdır.

Bugün içinde yaşadığımız sistemi bir Moebius şeridine benzetiyorum. Eğer bir yüzleşme, karşılıklı hesap verme sistemi (demokrasi) içinde yaşıyor olsaydık nedenler ve sonuçlar mantığı üzerine kurulmuş stratejileri açık seçik belirleyebilirdik. İyilik ya da kötülükten ancak belli bir hedef çerçevesinde söz edilebilir. Bu durumda Makyavelizm'in rasyonel düşünce alanı dışında kaldığı söylenemez. Oysa biz neden ve sonuçların, Moebius şeridi adlı modele uygun bir şekilde birbirleri üstüne bindiği, tamamıyla rastlantısal bir evrende yaşıyoruz ve hiç kimse bu gidişatın ne zaman, nerede duracağını söyleyemez.

İş dünyası ya da politik partilerin finansmanındaki yolsuzluklara *(corruption)* karşı verilen mücadele bir ahlaksızlık örneği olarak sunulabilir. Yolsuzlukların açıklanmaması düşünülemez... Zaten yargıçların görevi de budur. İşler böyle yürüdüğünde sözcüğün iyi anlamında ortada bir temizleme arınma olduğundan söz edilmektedir. Oysa temizlik işleminin de zorunlu yan etkileri olduğu görülmektedir. Clinton olayı da bu türden bir şeydir. Hakimler yalan yere

yemini hukuki bir ahlaksızlık olarak ifşa etmekle, "temiz" bir Amerika imgesinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktaydılar. Bunlar dünyanın geri kalanını –demokratik bir yoldan bile olsa– kandırabilmek için mevcut ahlak anlayışı ölçülerini genişletmekten kaçınmamışlardır.

Hakimlerin bu eylemini yalnızca yüzeysel bir şekilde değerlendirdiğimizde, bunun, politik sınıfa karşı çelişkili bir tepki verme olduğunu söyleyebiliriz. Oysa tam tersine hakimlerin –çözülmüş olmaktan uzak bir yolsuzluk olayını– bir şekilde yasallaştırmaktan başka bir şey yapmadıkları söylenebilir.

Ne pahasına olursa olsun yolsuzlukların kökü tamamen kazınmalı mıdır? Silah sanayi ya da silah üretiminin finanse edilmesinde muazzam komisyonların dönmesine yol açan bu paranın, doğal olarak, dünyadaki sefaleti azaltmak amacıyla kullanılmasının daha doğru olacağını düşünen insanlar vardır. Oysa bu alelacele verilmiş bir karardır. Çünkü bu paranın ticari dolanımın dışına çıkmasına izin vermektense bütün ülkenin betonla kaplanmasının

daha uygun bir çözüm olacağını düşünenler vardır. Bu durumda sorulacak soru ne kadar ters ve tuhaf görünürse görünsün: Bir kısmı asla kullanılmayacak olan silahların üretim ve satımına devam etmekle, ülkeyi betonla kaplama arasında iyi ya da kötü üzerinden bir seçim yapabilmek mümkün müdür? Bu soruya verilecek yanıt artık ortada tamamıyla kötü ya da iyi olarak adlandırılabilecek bir bakış açısının kalmadığının bilincine varmaktan daha önemsizdir.

Akılcı düşünce açısından bu durum çok büyük bir felaket, müthiş rahatsız edici bir şeydir. Bununla birlikte Nietzsche'nin sözünü ettiği görünümlerin sunduğu yaşamsal illüzyon gibi; biz de toplumdaki yolsuzluğun yaşamsal işlevinden söz edebiliriz. Ancak ilke olarak yolsuzluk yasadışı bir şey olduğundan, yasallaştırılamamakta ve kapalı kapılar ardında iş görmektedir. Bu hiç kuşkusuz ahlaki açıdan kabul edilmesi mümkün olmayan kinik bir bakış açısıdır. Ancak bu aynı zamanda bir tür çaresiz stratejidir –bu stratejiyse hiç kimse tarafından üretilmeyen ve doğrudan hiç kimsenin çıkarına olmayan bir şeydir. Kötülük de devreye zaten bu

noktada girmektedir çünkü iyiliğin sahip olduğundan çok daha büyük bir enerjiye sahiptir. Kötülükle mücadele etmek –ki, bu zorunlu bir şeydir– aynı anda kötülük üretimine katkıda bulunmaktadır.

Burada Mandeville'in, bir toplumun, günahları ya da en azından dengesiz davranışları sayesinde ayakta kaldığı düşüncesini hatırlatmakta yarar var. Toplum olumlu nitelikleri değil, olumsuz olanlar sayesinde ayakta kalmaktadır. Bu tür bir kinizmi kabul ettiğimiz takdirde, politika açısından, ideal düzenin düzensizlik ve kötülükten ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Kötülüğü yadsımak yerine onunla oynamak, ona oyun oynamak ve oyununa düşmemek gerekir.

"Kötülüğün Şeffaflığı" bu kitap için pek de uygun bir başlık değildir... Burada daha çok kötülüğün şeffaflaştırılmasından söz etmek gerekir, çünkü ne kadar bastırılmaya çalışılırsa çalışılsın, Kötülük her zaman kendini göstermenin, yüzeyin üstüne çıkmanın bir yolunu bulmuştur. Öte yandan Kötülük, şeffaflığın bizzat kendisidir de denilebilir. Tıpkı kusursuz cinayet olayında en büyük suçun kusursuzluk olması gibi.

SANAL/GÜCÜL

Genelde sanal / gücül gerçeğin karşıtı olarak bilinir. Ancak sanalın yeni teknolojiler aracılığıyla bu ani ortaya çıkışı, sanki gerçeğin buharlaştığı, sonunun geldiği gibi bir duyguya yol açmaktadır. Daha önce de söylemiş olduğum gibi, gerçek dünyadan söz etmek, onu üretmek demektir ve bu anlamda gerçek, bir tür simülasyondan başka bir şey değildir. Bir gerçeklik, bir hakikat ve bir nesnellik duygusunun var olması sağlanabilir, ancak kendi başına gerçek diye bir şey yoktur. Bu durumda sanal, simgeselden gerçeğe geçiş eğilimine özgü –sıfır derecesi– bir hiperbolden başka bir şey değildir. Bu anlamda sanalın hipergerçeklik

kavramıyla kesiştiği söylenebilir. Kontrol edilebildiği ve çelişkiden yoksun olduğu için kusursuz olarak nitelendirilebilecek sayısal, işlemsel, hepsi birbirinin aynı özellikler taşıyan *[örneğin televizyon ekranından yansıyan görüntüler teknolojik açıdan bu türden görüntülerdir-çev.]*–türdeşleştirilmiş– verilere sahip kusursuz bir sanal gerçeklik diğerinin yerini almaktadır. O halde bu kusursuz görünüme sahip gerçeklik, bizim simülar dediğimiz şeyden çok daha gerçektir.

Bu sanal gerçeklik deyimi ile ifade edilmeye çalışılan şey gerçek bir "oxymore"dur (çelişkili, karşıt anlamlara sahip sözcükler arasında bir bağ kurulması). Sanalın gerçeğe dönüştürülmeyi amaçladığını söyleyen, bu iki kavram arasında diyalektik bir ilişki kurabilen, o eski felsefi anlayıştan artık oldukça uzaklardayız. Günümüzde gerçeğin yerini sanal almıştır. Sanal gerçek dünyayı, salt gerçekliğe uygun bir şekilde kusursuz olarak yeniden üretmekte ve böylelikle gerçekliğe son vermektedir.

Bu şekilde ifade etmek gerekirse sanal tarafından üretildiğimiz söylenebilir. Artık düşünen, eylemci bir özneye gerek yoktur, zira her şey tek-

nolojik aracılar yardımıyla gerçekleşmektedir. Sanal, gerçek ve oyun üzerine kurulu bir dünyaya sözcüğün gerçek anlamında bir son mu vermektedir, yoksa kendisiyle oyun oynamamıza izin veren deneysel bir şey midir? İktidar komedisinde olduğu gibi, biraz da şüpheyle yaklaştığımız alaycılık içeren bir sanallık komedisi oynadığımız söylenemez mi? Bu her yeri sarıp sarmalayan devasa sanallık düzenlemesi, sözcüğün sanatsal anlamında elde edilen bu başarı aslında işlemcilerin oyuncuların yerini aldığı yeni bir sahneye benzemiyor mu? Öyleyse bu sanallığa herhangi bir ideolojiden daha çok inanılmasını gerektiren bir durum yoktur. Bu insanı rahatlatan bir varsayımdır, çünkü bütün bunlar çok da ciddiye alınabilecek türden şeyler değildir ve bu durumda gerçekliğin kesinlikle yok edilmiş olduğu söylenebilir.

Eğer içinde yaşadığımız dünya gerçekten de sanal bir ikizini yarattıysa bunun çok uzun bir süre önce başlamış bir eğilimin tamamlanmış görünümü olduğu söylenebilir. Her zaman gerçeklik diye bir şeyin var olmadığını biliyoruz. Gerçeklikten ancak rasyonel düşünce devreye

girdiği günden beri söz edebiliyoruz. Gerçekliği parametreler yani kodlanabilen ve çözülebilen göstergeler aracılığıyla yeniden canlandırabiliyoruz.

Sanal gerçeklik evreninde değer diye bir şey yoktur, çünkü gerçeğin yarattığı sonuçların ortadan kalkmış olduğu genelleşmiş bir zaman ölçümü, hesaplama ve bilgilendirme evreninde yaşıyoruz. Fizikteki olayların ufuk çizgisine benzer bir şekilde – gerçekliğin bittiği yerde sanallık başlamaktadır. Aynı zamanda bütün bunların henüz ne anlama geldiğini çözemediğimiz bir gidişatı dikkatimizden kaçırtma gibi bir işleve sahip olduğu da söylenebilir.

Günümüz toplumları sanal ve benzeri teknolojilerin tümü tarafından büyülenmiş gibidir. Eğer sözcüğün gerçek anlamında bir ortadan kaybolma biçiminden söz etmek gerekiyorsa –ki bu çok anlamsız olmasına karşın bilinçli bir kayboluş biçimi olacaktır– örneğin, insanlar bir başka evrene geçerek bedenleri ve sahip oldukları her şeyi klonlayabilir, insanlık adlı türe ait varlıklar olmaktan çıkarak çok daha başarılı, çok daha işlemsel niteliklere sahip yapay bir

tür olarak yaşayıp gidebilirler. Acaba yapılmak istenen şey gerçekten bu mudur?

Aklıma bir Borges öyküsü geliyor: Bu öyküde kendisine hizmet ettiği imparator tarafından aynanın öteki tarafına sürülerek, onun bir yansımasına dönüşen, yurdundan kovulmuş bir halk vardı. Bu devasa sanal sistem de bu türden bir şeydir. Onun dışında kalanlar klon, atık ve iğrenç şeylere benzeyen varlıklardır. Oysa öyküdeki insanlar egemenliği altında yaşadıkları imparatora zamanla daha az benzemekte ve günün birinde tekrar aynanın beri tarafına geçmektedirler. Borges: Bu durumda onları egemenlik altına alabilmek mümkün değildir diyor. Biz de bu türden bir felaket ve beraberinde, üç kuvvetine yükseltilmiş bir tür devrim düşleyebilir miyiz? Ben kendi adıma sanalın burada denetimi olanaksız bir gelişme gösterdiğine ve bunun da bir için için kaynama biçimine dönüşmüş olduğunu düşünüyorum. Bu bittiğinde yerini ne alacak? Bunu söylemek güç, çünkü sanalın ötesinde neler olabileceğini göremiyorum, olsa olsa Freud'un nirvana dediği türden bir şeyler olabilir yani moleküler bir

töz değiş-tokuşu... Geriye insanlık, ahlak ve doğal olarak metafiziğin yok olup gittiği tamamıyla fiziksel bir evrende zerrecikleri andıran ve oradan oraya sürüklenebilen kusursuz bir sistem kalacaktır. Böylelikle unsurlarının akıl almaz bir dolanım hızına sahip oldukları maddi bir aşamaya geri dönülmüş olunacaktır.

Şimdilik bir bilimkurguya benzeyen bu düşüncelere bir son verelim ve insanı insan olmaktan çıkarıp, her şeyi yok ettiği söylenen bu teknolojilerin yol açtığı ironik duruma bakarak, bizi değer ve yargılama dünyasından kurtarabileceklerini belirtelim. Modern radikal düşüncenin metafizik bir yöntemle uzun ve zahmetli bir çaba harcayarak tasfiye etmeye çalıştığı bu yoğun ahlaki ve felsefi kültürü sanal teknoloji denilen şey pragmatik ve radikal bir şekilde saf dışı etmektedir.

İçinde bulunduğumuz aşamayı iyimser bir bakış açısından değerlendirecek olursak, var olabileceği en karmaşık (sofistike) düzeye ulaşmış bulunan teknolojik gelişme sayesinde teknolojinin kendisinden kurtulup kurtulamayacağımız ya da bir felakete doğru sürüklenip sürüklen-

meyeceğimiz sorusunu sorabiliriz. Doğal olarak terimin dramaturjik anlamında felaket denilen sonuç oyuncu ya da kahramanlara göre mutlu ya da mutsuz bir şekilde noktalanabilir.

RASTLANTISAL/BELİRSİZ

Rastlantısal/belirsiz dediğimde –buna fraktal ve "felaket benzeri" sözcüklerini de katıyorum– ifade etmeye çalıştığım olay; şeylerin öngörülemeyeceğinden dem vuran modern kuramlara ait şu nedenler ve sonuçların dağılıp gitmesiyle birlikte kerteriz noktalarının da ortadan kaybolmuş olduğudur. Bilim alanında artık uyumlu bir çift oluşturabilen bir özne ve nesne yoktur. Artık tamamıyla rastlantısal/ belirsiz bir dünyada yaşıyoruz. Rastlantısal/ belirsiz olgularsa kendilerini yalnızca şeyler ve maddi varlıklar aracılığıyla somutlaştırmaya çalışmıyorlar. Bizim de düşünce düzeyinde bu moleküler mikrokozmosa bir katkıda bulunduğumuz söylenebilir. Zaten dünyaya olan inan-

cımızı temelinden sarsan şey de budur. Bir yanda rastlantısal/belirsiz bir maddeyle rastlantısal/belirsiz fiziksel sonuçlar varken, diğer yanda herkes tarafından paylaşılan, aynı yönde ilerleyen bir düşünceden söz edebilseydik; bu durumda özne ve nesne arasında hâlâ geçerli bir diyalektik olduğunu ileri sürebilirdik. Oysa bir süreden bu yana varsayımlarda bulunmamızı hakikatten söz etmemizi engelleyen rastlantısal/belirsizleşmiş bir düşünce biçimine sahip olduğumuz söylenebilir. Mikrofizikle ilgili bilim dallarında bunun böyle olduğunu biliyoruz. Ben toplum ve politikayla ilgili güncel düşünce ve çözümleme biçimimize de aynı yaklaşımın egemen olduğunu düşünüyorum. Rastlantısal/belirsiz bir süreci ancak rastlantısal/belirsiz bir düşünceyle açıklayabiliriz ki, bu geleneksel felsefenin kurmuş olduğu, tartışmaya dayalı klasik düşünceden tamamıyla farklı bir yaklaşımdır. Bu yeni tutum oldukça tehlikelidir. Dünya düzeyinde kaotik bir gelişmeden söz edildiği sırada, ilk ortaya çıktıkları anda, üstünde bile durmaya değmeyecek, akıl almaz derecede anlamsız, ancak olağanüstü sonuçlara yol açabilen kimi "olaylar" nasıl

açıklanabilir? Bu anlamda küreselleşmenin bizzat kendisi o kadar rastlantısal/belirsiz ve kaotik bir olgudur ki; hiç kimse onu denetleyememekte ya da herhangi bir stratejiyle ilişkilendirememektedir.

Fraktal da yaşadığımız dünyayı belirleyen temel biçimlerden biridir. Burada hakkında pek fazla bir şey bilmediğim Mandelbrot hakkında konuşmak istemiyorum. Sözünü etmeye çalıştığım şey belli bir mikro biçimin, belli bir formülün sonu gelmeyen yeniden üretimidir. Biz de bu devasa süreç içinde yer alan, mikroskopik boyuttaki (bireysel) zerrecikler olarak, tüm haberlerin tamamının tek bir zerrecikte yoğunlaştığı ve tek bir formüle uygun bir şekilde çoğaltıldığı, yani bir merkezden tüm diğer zerreciklere aktarılmaya çalışıldığı bir sistem içinde yaşıyoruz.

Sosyolojide kitle olarak tanımladığımız olgu öteden beri fraktal, sanal ve viral bir olgudur. Bütün bu boyutlar kitle fiziğine özgü olup; tarihsel süreç içinde sırayla ortaya çıkmışlardır. Öyleyse ortada bölünüp parçalanmamış –ki bu da onun sorunlu bile olsa bir bütünselliğe sahip olmasına yol açıyordu– fraktal, bir başka

deyişle sonsuz sayıda çoğaltılmış, her yerde karşımıza çıkan bir bireyden başka bir şey kalmadı mı sorusunu sorabiliriz. Kültürel açıdan birey zaten klonlanmış bir varlıktır. Bu yüzden genetik ya da biyolojik klonlamaya gerek yoktur. Belki sıra ona da gelecek ancak daha şimdiden zihinsel ve kültürel açıdan birey klonlanmıştır. Bu gelişmenin farkına varmamak olanaksızdır.

Kaos ve felaketi andıran biçimlere özgü bitip tükenmek bilmeden yinelenen süreçler karşısında, akılcı düşünce yardımıyla dünyayı egemenliği altına alarak evrenselleştirileceği sanılan, insanların oluşturduğu makrokozmosun rastlantısal/ elirsiz, mikrofizik evrene özgü, denetimi olanaksız bir mikrokozmosa özgü bir baloncuğa dönüştüğü görülmektedir. Bundan böyle geçerli olan oyun kuralı: moleküler ve rastlantısaldır. Gerçek, anlam ve hakikatse çok nadir karşılaşılan istisnai şeylere – bir başka deyişle gizemli şeylere dönüşmüşlerdir. Kaybolmaya yüz tutmuş olsalar bile bu hakikatle bu gerçek duygusu nasıl olup da evrenin kuytu bir köşesinde ortaya çıkmışlar ve neden bu kadar kısa bir süre yaşamışlardır?

KAOS

Kaos akılcılığın tam tersi olarak gösterilebilecek bir şey değildir. Akılcı düşünceyi az çok denetim altına aldık, ancak bilimin de bir sınırı var. Belli bir noktadan sonra bilim, nesne adlı duvara toslamakta ve fizik yasaları tersine dönmekte ya da işlerliklerini tamamen yitirmektedirler. Biz ise öğretilmiş ancak her geçen gün karmaşıklaşan o ütopik bilgi anlayışının etkisinden hâlâ kurtulabilmiş değiliz. Üstelik bilimin bu ütopik bilgi anlayışıyla doğrudan bir ilişkisi yoktur. Ben bilim konusunda neredeyse tamamıyla Manikeen olarak değerlendirilebilecek bir varsayımdan yanayım. Şöyle ki: Son aşamada öznenin, nesneye ait dünyayı açıklamayacağını ve aralarında bir düello

olacağını düşünüyorum. Sanki ortada bir tür meydan okuma var. Kendinin keşfedilmesine, çözümlenmesine izin vermiş görünen sözüm ona edilgin nesne, aniden tuhaf bir çekim gücüne sahip ancak özneden bir rövanş, bir intikam alır gibi davranan bir tür hasma dönüşmüştür. Burada Eros ve Thanatos arasındaki metafizik mücadele benzeri bir şeyden kaçabilmek mümkün değildir.

Günümüzde bilim dalları nesnenin sanallaşarak, stratejik bir şekilde ortadan kaybolduğunu ve bundan böyle onu kavrayabilmenin mümkün olmadığını itiraf ediyorlar.

Laf aramızda ben bunu oldukça ironik buluyorum. Oyunun kuralı değişiyor, ancak bu kuralı dayatan taraf biz (özne) değiliz. Bu bizim kültürümüzün yazgısıdır. Başka kültürler, başka metafizik düşünceler bu gelişmeden bizim kadar etkilenmemişlerdir. Çünkü onların dünyayı ele geçirme gibi bir hırsları, amaçları olmadığı için onu bu şekilde çözümlemeye kalkışmamışlardır. Bütün postulatlar bizim başımızın altından çıktığından, bunun felaketi andıran sonuçlarına katlanacak ilk sistemin bizimki olmasında bir tuhaflık yoktur.

SON

Son sözcüğü ile ifade etmeye çalıştığım şey: Zamanın çizgisel –bir başlangıcı ve bir sonu olan, geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek şeklinde alışkanlık haline gelmiş olan– bir yeniden sunumudur. Başlangıç ve son da nesne ve özne, nedenler ve sonuçlar gibi bir çift oluşturmaktadır. Bütün bunları bildiğimizi sanıyoruz. Oysa bundan böyle nerede başlayıp nerede bittiği belli olmayan, sonunu belirleyebilmenin mümkün olmadığı bir süreç içine giriyoruz. Ben "nihai çözümü" bir tür yok oluş gibi görüyorum.

Son demek aynı zamanda bir şeyi amaçlamak, öyleyse anlam demektir. Zincirleme tepkiler şeklinde gelişen ve giderek abartılı, tehli-

keli boyutlara ulaşan bir yığılma noktasının ötesine geçildiğinde bu süreçler amaç ve anlamlarını yitirmektedirler. Canetti tarih açısından bu durumu şöyle açıklıyor: doğru ve yanlışla iyi ve kötünün ötesine geçerek, geriye dönüş olasılığının kesinlikle söz konusu olmadığı bir yere gelmiş bulunuyoruz. Bir tür geriye dönüşün mümkün olmadığı bir noktadan sonra "şeyler" amaçlarını yitirmiş görünüyorlar. Bir şey sona erdiğinde bu onun gerçekleşmiş olduğunu gösterir. Oysa sonun olmadığı bir yerde sonu olmayan bir tarih, sonu olmayan bir bunalım ve sonu gelmeyen bir süreçle karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Bu süreçlerin bilincindeyiz çünkü içinde yaşıyoruz. Maddi üretimin sonu gelmeyen, sınır tanımayan gelişmesine bakmak bunu anlamak için yeterlidir.

Bu sistem artık vadeler üzerinden açıklanamaz. 2000 yılı münasebetiyle toplumsal yaşantımızın hâlâ bu vadeler üzerine mi yoksa bir geriye sayım anlayışı üzerine mi oturduğunu anlamaya çalıştım. Geri sayım bir son değil, bir şeylerin tükenişi ve bir türlü bitmek bilmeyen sonlanmayan bir süreç demektir. Bu durumda

ortaya ters ve tuhaf bir alternatif çıkıyor. Ben kendi kendime 2000 yılına hiç gelemeyeceğiz diye düşünüyordum, çünkü bir anlamda 2000 yılı gelmeden önce yaşanmıştı. Bunun zamansal açıdan bir tür öne doğru sıçrama olduğunu düşünüyorum. Sonu belirleyemediğimiz için umutsuz bir halde bir başlangıç noktası belirlemeye çalışıyoruz. Bunun en güzel örneği antropoloji ve paleontoloji alanlarındaki, insanın başlangıç noktası konusundaki güncel *compulsion*'dur. Çünkü bu şekilde başlangıç noktasını, zaman içinde, istediğiniz kadar geriye götürebiliyorsunuz.

Benim varsayımıma göre, biz, bu geri dönüşü olmayan noktanın ötesine geçerek, her şeyin sanki bir uzay boşluğunda olup bittiği, geçmiş ve geleceğe bakış yetisi kaybedilmiş olduğu için geleceği güncel eylemlerinde yansıtmaktan aciz, insan aklının alamayacağı boyutlara ulaşan, sınırlandırmanın olanaksız olduğu, insani boyutları aşıp geçmiş olan, biçimsel bir aşamada bulunuyoruz. Şu anda bile bir tür soyut ve ölü bir evrende yaşadığımız, şeylerin bir tür atalet (koma) durumu içinde yaşamayı sür-

dürdükleri, onları yok edemediğimiz için de kendi sümülarklarına dönüştüklerini söyleyebiliriz. Şeyler artık yapay bir sentez ve protezden başka bir şey değildir. İçinde bulundukları bu konum var olmalarına ve kendilerine bir tür ölümsüzlük, sonsuzluk kazandırılmasına yol açmaktadır. Bu bir klon ya da klonlanmış evrenin ölümsüzlüğüdür. Fukuyama'nın ileri sürdüğü gibi söz konusu olan şey tarihin sona ermesi değil, tarihin bir sonu olmamasıdır. Öyleyse burada bir amaçlılıktan söz edilemez.

Bu son sorununu ben bir illüzyon olarak görüyorum. Biz her şeyin bir sonu olduğu ve dolayısıyla bir anlama sahip olduğunu düşündüğümüz için, bir başlangıç noktasını belirlemenin mümkün olacağı, bu başlangıç ve sonun bir nedenler ve sonuç oyununa yol açabileceği gibi bir yanılsama içindeyiz.

Bu sona erdirememe durumu bize aktarılan tüm haberlerin zaten herkes tarafından bilindiği, gerçek ya da sahte olup olmadıklarını bilmediğimiz yarı melodramatik olaylarla karşı karşıya bırakılmış olduğumuz gibi bir duyguya kapılmamıza yol açmaktadır –ki, bu gerçekleş-

me zorunluluğu olan olaydan çok farklı bir şeydir, zira kendinden kaçmanın mümkün olmadığı (yazgısal denilebilecek türden) olay bir şeyin sonu olabildiği ölçüde bir olay statüsüne sahip olmaktadır.

Sürekli olarak ölümden kurtulmaya, yaşlanmamaya, sonumuzu getirecek tüm altematifleri ortadan kaldırmaya çalışıyor, hatta tüm genetik olanaklardan yararlanarak daha doğum öncesinde ölümü alt etmenin yollarını arıyoruz. Çünkü teknoloji bize bütün bu olanakları sunabilmektedir. Belli bir noktadan sonra şeylerin birbirlerini dışlayabileceği, birbirlerinden koparak (ölüm ve yaşam gibi) farklı birer yazgıya sahip olabilecekleri gibi bir belirlemeye son veren teknoloji, aynı zamanda her şeyin birbiri peşi sıra gelebileceği türünden bir olasılık da sunmaktadır. Burada özgürlük açısından –teknolojinin metafizikle bir ilişkisi olmadığını kabul ettiğimiz takdirde– iki karşıt metafizik yaklaşımdan ya da en azından hayati öneme sahip bir durumdan söz edilebilir

Eğer son, sonluluk diye bir şey yoksa, özne ölümsüz bir varlıksa, o zaman ne olduğunun

farkında değil demektir. Sahip olduğumuz teknolojilerin hedeflediği en son düş de zaten bu ölümsüzlükten başka bir şey değildir.

KUSURSUZ CİNAYET

Gerçek dünya ortadan kaldırılabilseydi bu kusursuz bir cinayet olurdu. Benim için önemli olan, o ilk başlangıçta bir illüzyona benzeyen ve bizim için yazgısal bir anlama sahip olan dünyanın ortadan kaldırılmış olmasıdır. Dünyanın kendisi kusursuz bir cinayet olarak gösterilebilir. Dünyanın bir varoluş nedeni, bir benzeri ve yaratıcısı yoktur. Belki de ilk baştan bugüne süregelen bir cinayet işlediğimiz söylenebilir.

Kusursuz cinayette suç teşkil eden şey kusursuzluktur. Dünyanın eksikliklerini tamamlayıp, mükemmel bir hale getirmek demek onun sona ermesi demektir –öyleyse onun nasıl sona er-

mesi– gerektiğini de söylemek gerekiyor. Aklıma yüzyıllardan bu yana tanrının sahip olduğu bütün isimleri yani dokuz milyar dolayındaki ismi deşifre etmeye çalışan şu Tibetli rahiplerle ilgili alegori (parabol) geliyor. Adamlar bir gün IBM şirketinden uzmanlar getirtip, tanrının isimlerini sayma işini bir ay gibi bir süre içinde bitirirler. Oysa rahiplerin kehanetine göre bu tanrı isimlerini sayma işlemi bittikten sonra kıyametin kopması gerekmektedir. Doğal olarak IBM uzmanları bu kehanete inanmazlar ancak sayma işlemini bitirdikten sonra, yıldızların gök yüzünde teker teker söndüklerini görürler. Bu, dünyanın sonunun gelme durumunu rasyonel düşünce aracılığıyla doğrulayan, bir inandırıcılık kazandıran çok güzel bir alegoridir.

Bir illüzyondan başka bir şey olmayan bir dünya karşısında, bütün büyük kültürler, bir anlamda, illüzyonu illüzyon, kötülüğü kötülük aracılığıyla sürdürmeye çalışmışlardır. Bütün kültürler illüzyona illüzyonla karşılık verirken, yalnızca biz illüzyona karşı gerçeklikle direnmeye çalışıyoruz ki, bu da insanın aklına gelebilecek

en fantastik illüzyondur. Karşımıza konulan bu en son hakikat, gerçeklik adlı bu nihai çözüm bir tür yok oluş anlamına gelmektedir. Dünya, zaman ve insan bedenlerine karşı işlenen kusursuz cinayette söz konusu olan, "şeylerin", özdeşleştirme yöntemi aracılığıyla ortadan kaldırılmasının nesnel bir doğrulamasını yapılabilme imkansızlığıdır. Bu daha önce sözünü etmiş olduğum ölümün saf dışı bırakılması türünden bir şeydir. Burada söz konusu olan şey ölümden çok bir tür katliam / kökünü kazımadır */extermination/*. Sözlük ya da yazılı anlamında *exterminer:* Bir şeyleri normal bir ölüm sürecinden, doğal vadesinden yoksun bırakmak demektir. Bu ise yaşam ve ölüm arasındaki karşıtlığı, ikiliği yok etmek ve her şeyin tek bir ilkeye –bu gün sahip olduğumuz teknolojiler özellikle de sanal teknolojiler aracılığıyla dünyanın– tek bir düşünceye indirgenmesi demektir.

Bu öncelikle yararsız hale getirilmiş gerçek dünyaya karşı işlenmiş bir suçtur. Ancak daha da derinlere inilerek olaya daha radikal bir şekilde bakıldığında bir illüzyona benzeyen dünyaya, bir başka deyişle, dünyanın belirgin be-

lirsizliğine, ikili, mücadeleci yapısına –yani yazgı, çatışma ve ölümün nedeni olarak gösterilebilecek her şeye– karşı işlenmiş bir suçtur. Böylelikle her türlü olumsuz ilkeyi saf dışı ederek, bir anlamda her şeyin birbirine benzediğini (türdeşleştirilmiş) onayladığımız bir dünyanın oluşmasına yol açıyoruz ki; bana göre böyle bir şey o dünyayı yok etmek anlamına geliyor. Ölümün yerini alan yok etme, bundan böyle, bizim yeni ortadan kayboluş biçimimiz olacaktır.

Güncel dünyada sayısız "işleme" başvurma zorunluluğuyla düş, fantazm ve ütopyalarımızı *gerçekleştirme* biçimlerimiz ve bütün bunların sayısal yazılımla haber bilgi olarak karşımıza çıkmaları, şu kusursuz cinayet denilen şeyin öyküsünü oluşturmaktadır –zaten bu da en geniş anlamında sanallık sürecinin kendisidir. Cinayet budur. Sanal teknolojisi aracılığıyla, sözcüğün en genel anlamında bir kusursuzluk aşamasına ulaşılmakta ve bu aşama da bize bir şeylerin sonunu işaret etmektedir. Bundan böyle gidilecek ya da gelinecek bir yer yoktur. Kusursuz cinayet ötekiliği, ötekini yok etmekte ve aynının aynısına egemenliğini ge-

tirmektedir. Her türlü ötekilik ilkesini reddeden bir dünya ise kendisiyle özdeşleştirilmekte, kendi kendisinin ikizine dönüşmektedir...

Günümüzde "birey" kavramını oluşturan şey şu felsefi ve tarihi, eleştiren özne değil, bir başına bırakılmış, kendi sorumluluğunu taşıyan ve bütünüyle işlemsel bir moleküle benzeyen bireydir. Yazgıdan yoksun bırakılmış bu birey, bir tür (doğum öncesinde) kodlanmış bir yaşama sahip olacak ve kendi kendini sonsuza dek yeniden üretecektir. En geniş anlamda bu klonlama kusursuz cinayetin yakın suç ortağıdır.

YAZGI

Yazgı konusunda coğrafya alanından, akarsularla ilgili bir örnek verebilirim. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki şu ünlü *Continental Divide* olayında olduğu gibi. Aynı yerden doğan nehirlerin bir kısmı Pasifik okyanusuna diğer bir kısmı ise Atlantik okyanusuna dökülmektedir. Bu bölünme, belli bir noktadan sonra iki unsurun bir daha bir araya gelemeyecek şekilde birbirlerinden kopmasına yol açmaktadır. Bu nihai bir bölünmedir. Doğum konusunda da benzer şeyler söyleyebiliriz, çünkü doğum da bir ayrılış, kesin bir kopuş anlamına gelmektedir. Birileri dünyaya gelirken, başka birileri gelememektedir –aynı anda doğma şan-

sına sahip olamayanlar birer ötekine dönüşerek, öteki olarak kalmaktadır.

Yazgının da tersine çevrilmesi/değiştirilmesi olanaksız kesin bir ayrılış/kopuş biçimi olduğu söylenebilir. Oysa bir tür ters yüz etme olasılığı, birbirinden ayrı/kopuk şeyler arasında bir suç ortaklığının doğmasına neden olabilir. Ultramikrofizik denilen alan bize, zerreciklerin aynı zamanda, hem birbirlerinden ayrılabilirliğinden hem de ayrılamazlığından söz etmektedir. Birbirinden tamamıyla farklı olmalarına rağmen, nereye giderlerse gitsinler her zerrecik, kendi karşı zerreciğinden kopamamaktadır. Sizin de tahmin edebileceğiniz gibi bu karşılaştırmayı daha ileri götürebilmem mümkün değil. Ancak bu karşılaştırma bize tragedyadaki yazgı anlayışını sunmaktadır. Bu anlayışa göre yazgı, aynı gösterge altında doğan ve ölen şeye ait bilgi demektir. Aynı işaretle hem yaşam hem de ölüm sürecinde karşılaşılmaktadır. Aynı yazgısal işaret şeylerin hem ortaya çıkış aşamasında hem de sonunda yer alacaktır. Şu "Semerkant'ta Ölüm" adlı öyküde olduğu gibi: Bir kent meydanında bir asker, Azrail'in

kendisine gelmesini işaret ettiğini görünce, korkar ve hemen kralının yanına giderek: *Azrail beni çağırdı. Bu yüzden ondan olabildiğince uzaklaşmak, Semerkant'a gitmek istiyorum* der. Kral Azrail'i huzuruna çağırtıp, askeri niçin korkuttuğunu sorar. Azrail krala: *Onu korkutmak gibi bir niyetim yoktu, sadece kendisine Semerkant'ta bir randevumuz olduğunu hatırlatmak istemiştim* der. Yazgı da bu türden bir daireselliğe sahiptir. Başlangıç noktasından ne kadar uzaklaşırsanız, o kadar yakınlaşırsınız.

Yazgının herhangi bir amacı yoktur. Ancak kimi zaman insan, ünlü ve başarılı bir yaşantının, bir yerlerde, anlaşılması mümkün olmayan bir düzenek tarafından tersine çevrilerek, mutluluğun drama dönüştürüldüğü gibi bir izlenime kapılmaktadır. Kendisinden kaçılması mümkün olmayan (yazgısal) olay mantıksal olarak açıklanabilen değil, belli bir noktadan sonra tüm nedenselliklere karşı direnen, başka bir boyuttan gönderilmiş, gizli bir amaca sahipmiş gibi görünendir. Örneğin Diana'nın ölümü konusunda gerekçeler sunup, olayı neden-

lere indirgeyebiliriz. Sonuçların doğruluğunu gösterebilmek için başvurulan nedenler her zaman bir bahaneden ibarettir. Bu şekilde davranıldığında olayın anlamlı mı, anlamsız mı olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bu durumda olay dediğimiz şey, olumlunun olumsuza dönüşmesidir. Bu tersine çevrilme sanki kutsal bir kolektif gücün sessiz ve derinden giderek uğurlu şeyleri uğursuz şeylere dönüştürmesi şeklinde olmaktadır. Yazgının, her zaman için eylem halindeki bir tersine çevrilebilirlik ilkesi olduğu söylenebilir. Bu anlamda biz dünya hakkında en doğru olduğunu sandığımız şeyleri düşünürken, dünyanın bizim hakkımızda, tam tersine, en mantıksız olduğu söylenebilecek şeyler düşündüğünü söyleyebiliriz. Herkesin bu konuda kendine göre açıklamaları vardır. Rastlantılar konusundaki açıklamalar neredeyse birer sanat ürünüdür. Psikanaliz sözlü şakalardan, nüktelerdeki dil sürçmelerinden ya da terimlerin birbirlerinin yerine geçmelerinden söz ettiğinde bunun bir tür rastlantı sanatı olduğu söylenebilir. Şöyle ki: Belli bir anda gösterenler arasında tuhaf bir çekiciliğe

tanık olunmaktadır ki, psikoloji denen olay da zaten bundan ibarettir.

Bize gösterilmek ya da hakkında ön görüde bulunmak üzere sunulmuş, tamamıyla enformatize edilmiş bu evrenin, tam tersi sayılabilecek, sadece rastlantılardan ibaret bir evrenin var olduğunu düşünebilirim. Böyle bir dünya, rastlantı ve belirsizlikten çok, bir tür yazgılar dünyası olacaktır. Böyle bir süreç önceden belirlenemeyen, gizli bir amacı olan, yani sonu belli olan bir tür nesnel –dini hiç bir çağrışım yapmayan– yazgıya benzeyen şeye karşı çıkacaktır. Nesnel yazgı, sözcüklerin sanki kendiliğinden bir araya gelmiş oldukları şiirde olduğu gibi, ben, şu anın başka bir an, şu sözcüğün başka bir sözcük için var olmasını öngörebilirim diyecektir.

Aynı şekilde ayartma olayında da bir tür öngörü vardır, çünkü kadın ve erkek arasında sadece cinsel farklılık üzerine oturan bir ilişki değil, aynı zamanda bir yazgı ilişkisi olduğunu düşünüyorum. Herkes başkasına mahkum edilmiş gibidir. Bu bir değiş-tokuş, ikili bir süreçtir. Yoksa genelde söylendiği gibi bireysel bir yazgı değildir. Yazgı denilen şey, bizi düşünen

dünya ile bizim düşündüğümüz dünya arasındaki şu simgesel değiş-tokuş olup; bu süreç şeylerin kendi aralarında iç içe geçtikleri ve suç ortaklığı yaptıkları, birbirleriyle çarpıştıkları ve danışıklı dövüştükleri bir sürece benzemektedir.

Cinayet budur ve olayın trajik boyutunda bu türden bir şeyler vardır. Böyle bir suç cezasız kalamazdı. Bu yazgı süreci içinde bir yerlerde bir şeyler tersine dönecek ve cezalandırma gerçekleşecekti. Canetti'nin: "İntikam almaya kalkışmanın bir anlamı yoktur, şeyler zaten otomatik bir şekilde tersine dönüp, bu işi gerçekleştireceklerdir" demesi gibi... Yazgı böyle bir şeydir.

DEĞİŞ-TOKUŞ OLANAKSIZLIĞI

Evrensel düzeyde herkes herkesle değiş-tokuş içinde. Belli bir süre sonunda tüm kavramlarımızı değiş-tokuş etmeyi başarmış olduğumuz söylenebilir. Gerek ticari değiş-tokuş, gerekse benim çok sık başvurduğum simgesel değiş-tokuşun bunun tam karşıtı olduğu söylenebilir. Değiş-tokuş, bizim ahlaki yapımızı belirleyen bir süreçtir. Tıpkı her şeyin değiş-tokuş edilebileceğini, yalnızca bir değere sahip olabilenin yaşama hakkı olabileceğini, dolayısıyla bu değerin bir şeyden diğerine geçebileceğini savunan düşünce gibi...

Yazgıyı soyut bir düzeyde ele aldığımızda değiş-tokuş olanaksızlığıyla benzerlikler taşıdığını

görürsünüz. Yazgı da hiçbir şeyle değiş-tokuş edilemez. Yazgı öyle tuhaf bir şeydir ki, akılcı yaklaşımların hiç biri onu açıklayamaz. Dolayısıyla belli bir noktadan sonra değiş-tokuş olanaksızlığının yazgının asal özelliğine dönüştüğü görülmektedir. Bana göre değiş-tokuş bir tuzak, bir illüzyondan başka bir şey değildir. Ancak çevremizde olan biten her şey bizi, düşüncelerimizi, sözcükleri, malları, mülkleri, bireyleri değiş-tokuş etmeye zorlamaktadır. Ölümü bile bazı şeylerle değiş-tokuş edebilmek mümkündür. Her şeye bir açıklama getirmek, nedenler ve sonuçlar bulmak, değiş-tokuşa özgü yöntemlerden biri haline gelmiştir. Bu tuzağın sürüp gidebilmesi için her şeyin, bir şekilde, bir gönderene, eş değerli bir karşılığına ihtiyaç vardır. Bir başka deyişle her şey değer terimleriyle değiş-tokuş edilebilmektedir. Buna karşın değiş-tokuş edilemeyen her şey, Bataille'ın ifadesiyle kısaca lanetli pay olarak –bu pay küçültülmelidir– nitelendirilmelidir.

Tüm çabalarımıza karşın, görebildiğim kadarıyla, değiş-tokuş olanaksızlığı her yanı sarmış durumdadır. Kusursuz bir değiş-tokuş alanı

olan ekonomik yaşamdan örnek vermek gerekirse, ilke olarak, burada her şey değiş-tokuş edebilmektedir, çünkü bu ekonomik evrenin temel koşuludur. Ancak bütünsel bir şekilde ele alındığında, ekonomi dünyasını bir başka şeyle değiştirebilmek mümkün değildir. Ekonomi dünyası ile karşılaştırma yapabileceğimiz bir metaekonomi ya da bir aşkınlık evreni yoktur. Zira ekonomiyi bir başka şeyle değiş-tokuş etme gibi bir amaçtan söz edilemez. Ekonomi dünyası içinde her türlü dolanımdan söz edilebilir, ancak ekonomi dünyası ile herhangi bir aşkınlık ya da "başka şey" değer üzerinden değiş-tokuş edilemez.

Belki dünyamız konusunda da aynı akıl yürütmeye başvurulabilir. Örneğin, dünyayı da hiç bir şeyle değiş-tokuş edemezsiniz, çünkü dünyaya eşdeğer bir şey yoktur. Her şey dünyanın bir parçası olduğu için dünyanın dışında kalabilen, kendisi ile değer üzerinden bir karşılaştırması yapılabilecek bir şey yoktur. Belli bir açıdan bakıldığında dünyaya değer biçebilmek mümkün değildir.

Ancak bir şeyleri isimlendirdiğimiz, kodla-

dığımız, numaralandırdığımız andan itibaren yeniden değiş-tokuş düzenine dönmüş oluruz. İşte o andan itibaren lanetli payın bir değere sahip olduğu söylenebilir. Günümüzde mutsuzluk, sefalet gibi şeyler pazarlığa tabidir. Eğer bu şekilde ifade etmek gerekirse bir olumsuz değerler borsasından bahsedilebilir. Hem olumsuz hem de sanal bir şey olan borç, pazarlık edilebilmekte satılıp, alınabilmektedir. Sanırım Nietzsche bir yerlerde, başkası tarafından satın alınan bir borçtan söz etmiştir. Borcun bir başkası tarafından satın alınması sanki bir tür tanrısal oyuna benzemektedir; çünkü tanrı oğlunu, insanların borçlarını üzerine alması için göndermiştir. Bu durumda insanların tanrıya borçlanmaları mümkün görünmemektedir, çünkü bu borç alacaklı (oğlu) tarafından onların yerine tanrıya ödenmektedir. Öyleyse bu oyun kuralına göre insanlar tanrıya borçlarını asla ödeyemeyecek, ona hep borçlu kalacaklardır. Günümüzde tanrıya borçlanmanın yerini, sermayeye borçlanma almıştır; çünkü sistem asla ödenmeyecek bir borç çıkartmakta, bunu yavaş yavaş geri almakta, borcun kalanı konusunda

müzakereye oturmakta, yeniden borçlandırmakta ve bu iş sonsuza dek böyle sürüp gideceğe benzemektedir. Bu süreç insanın gölgesini satın alan şeytan olayına benzemektedir.

Sistem, hiçbir şey üstüne oturmayan ancak olumlu bir değiş-tokuşun tüm etkinliğine sahip bir değiş-tokuş düzenini yaşatmak şeklinde ifade edilebilecek bir strateji gütmektedir. Bu sistem her şeyi içine alıp, bünyesine katabilmektedir. Onu kendi haline bıraktığımızda, herhangi bir şey ile bir eş-değerlik ilişkisi kurabilmesi mümkün değildir. Ekonomik, politik ve estetik bir sistemde özgün nedenler ve içsel belirleyicilere bağlı değiş-tokuş biçimleri vardır. Ancak bu değiş-tokuş sistemleri bir noktadan sonra anlamsızlaşmakta, tehlike arz eden bir kütleye dönüşmektedir; çünkü onları kendi dışlarında kalan, değer cinsinden bir şeylerle karşılaştırabilmek imkansız hale gelmektedir. Bu durumda neredeyse tamamıyla doğa üstü olarak adlandırılabilecek bir değiş-tokuş olanaksızlığının yaşandığı bir boyuta geçilmektedir. Bu açıdan bizim ahlak kurallarımızın artık bir işe yaramadığı söylenebilir. Peki bu boyutu nasıl ad-

landırmak gerekiyor? Bu bir evren değildir, çünkü bizim düşüncemize göre evrensel: Her türlü değiş-tokuş olanağı sunabilen sınırlandırılmış bir alandır. Buna evrensel değiş-tokuş düzeni de denilebilir. Böyle bir evrende bir şeyle sahip olduğu değer, o şeyle ona anlam veren göndereni uzlaştırabilmek mümkün değildir. Burada bir değiş-tokuştan çok, ikili bir durumdan söz etmek uygun olacaktır. Değiş-tokuş sürecinde de ikili bir sınırlandırma vardır, ancak bu sınırların iki yönlü olarak hiç durmadan aşılabilmesi mümkündür ki, buna dolanım denilmektedir –karşılıklı rıza, uzlaşma ve onaya dayalı bir dolanım. Değiş-tokuşun olanaksız hale geldiği bir evrende karşılıklı rıza bir işe yaramamaktadır. Sonuç olarak değiş-tokuş olanaksızlığı olarak adlandırılabilecek bu sınır, bu duvar, bu sistemlerin korkulu rüyası haline gelmektedir. Hızlı bir gelişme özelliğine sahip tüm sistemlerde doygunluk, bu değiş-tokuş olanaksızlığı adlı duvarın oluşmasına yol açmaktadır. Bunun sonucunda bu sistemlerde içsel bir rahatsızlık görülmektedir.

Bütün bu açıklamalarla değiş-tokuşun ola-

naksız olduğu evrenin müthiş bir eşdeğerlisini yaratmış oluyoruz ki, onun adına sanal evren denilmektedir. Bu sanal evren *"binaire"* sistem adlı, her şeyi müthiş bir şekilde 0/1 ikilisine indirgeyen tek bir ölçme sistemine sahiptir ve bu evrende her şey şifrelenip kodlanmaktadır. Hiç bir şey bu basitleştirici denklemin elinden kurtulamamaktadır. Burada değiş-tokuş, değiş-tokuş olanaksızlığı denilen duruma en yakın, en soyut ve sıra dışı biçimine sahiptir. Bütün bunlara fizikteki belirsizlik ilkesine özgü anlama yakın bir belirsizliği de ekleyebiliriz. Her şey bizi kesin bir belirsizlik içinde yüzen bir dünyada yaşamaya zorlamaktadır. Sözü edilen şey bilimsel gecikme ve az gelişmiş zihinsel yapılardan kaynaklanan göreceli bir belirsizlik değildir. Kendini kanıtlayamayan bir sistemin, gidebileceği en uzak noktaya ulaştıktan sonra durup, kendi karşıtına dönüştüğü bir sınır çizgisi her zaman mevcut olacaktır. Fizikte belirsizlik ilkesi bir zerreciğin bulunduğu durumu ve hızını aynı anda belirlemenin imkansız olduğunu söylemektedir. Bu ilke bize, bir şey ve sahip olduğu değerin –örneğin, yaşam– asla

aynı anda belirlenemeyeceğini göstermektedir. Gerçekle göstergesini aynı anda algılayabilmek mümkün olmadığından, bundan böyle aynı anda ikisine birden egemen olmak asla mümkün olmayacaktır.

İKİLİK

Aslında bu paralel dünyalar birleştirilmeye, tek bir türle özdeşleştirilmeye çalışıldıkça çözülen bir gerçekliğin ürünüdürler. Tersine çevirmenin bir tür uygulamalı biçimi olan ikilik, bir ilke haline getirilebilir mi? Bu durumda dünyadaki düzen ya da düzensizliğin kökeninde, Manikeen düşüncenin kabul ettiği gibi başlangıçtan bu yana süregelmiş, iyilik ve kötülük adlı iki karşıt ilke mi vardır? Dünya ve dünyayı yaratan enerji kötülüğün ürünüyse; bunun içinde iyi ve hakikatin bulunduğundan söz etmek biraz tuhaf kaçmıyor mu? İnsanlar her zaman sapkın şeyler, insan doğası hakkında sorular sormuşlardır. Oysa bunun tam tersi-

nin yapılması ve nasıl olup da iyiliğin şu tarihten itibaren, dünyanın şurasında ya da burasında ortaya çıkmış olduğu, ne zaman işe yarayan bir düzen, düzenleme ve denge ilkesine dönüşmüş olduğunun sorulması gerekmektedir.

Ben şeylerin başka bir şekilde gerçekleştiğini düşünüyorum. Anlamakta en çok zorlandığımız şey şu ikilik ilkesidir; çünkü zihinlerimiz *birlik* üzerine oturan genel bir felsefi yaklaşım tarafından şekillendirilmiştir. Bu düşünceye göre birlik ilkesine karşı çıkan şey dışlanmalıdır. Bu yüzden öngörülerimize dayanarak olanı değil, olmaması gerekeni denetlemeye çalışıyoruz. Ben ise tersine çevrilemeyecek, birbirleriyle uzlaşması olanaksız bir ikilik ilkesi doğrultusunda düşünmeyi daha çekici buluyorum. Ne var ki, biz bir ahlaktan söz edebilmek, iyilik ya da kötülüğe arka çıkabilmek için onları diyalektik terimlere dönüştürüyoruz. Oysa tüm iyilik girişimlerinin orta ya da uzun vadede çoğunlukla kötülüğe yol açmalarına neden olan ahlaksızca bir tersine çevrilme durumuyla karşılaştığımızdan hakikaten böyle bir seçim şan-

sına sahip olduğumuzu gösteren hiçbir şey yoktur. Zaten bunun tersini yani kötülüğün de iyilikle sonuçlanabileceğini söyleyebiliriz. İyi ve kötünün tamamen rastlantısal ve gelişigüzel sonuçlara yol açtığına baktığımızda bu iki ilkenin ayrı ayrı ele alınıp çözümlenebileceğini, onlar arasında her hangi bir ahlaki ayrım yapılabileceğini düşünmek kendi kendini kandırmaktır.

Şu ünlü buzdağı metaforuna bakarak ikilik konusunda iyinin, kötülüğün onda biri gibi bir orana sahip olduğunu söyleyebiliriz. Zaman zaman durumda bir tersine dönme olabilir. Daha sonra buz dağı eriyince her şey sıvılaştığından iyiyle kötü birbirine karışır. Ben her türlü enerjinin kökeninde bu türden bir ikilik bulunduğuna inanıyorum. Ancak bunu iyilik ilkesi ya da kötülük ilkesi şeklinde algılamıyorum. Önemli olan böyle bir karşıtlığın bulunması; bizimse bu tür bir karşıtlıktan yola çıkarak, bir yandan düzenli bir dünya oluşturmaya çalışırken, bir yandan da içinde yaşamakta olduğumuz bu tamamıyla belirsiz bağlamı açıklayabilme olanaksızlığımızdır. Kötülükse bu iyinin kötüden ayrılamamasından başka bir şey değildir.

DÜŞÜNCE

Dünyanın yaşantımızı belirlediğini yine biz söylüyoruz. Düşünce, aslında bireysel olamaz çünkü karşılıklılığı zorunlu kılan bir süreç olup, dünya ile bizim aramızda gidip gelmek durumundadır. Dünyayı biçimlendirdiğimizi sanıyoruz, oysa asıl dünyanın bizi biçimlendirdiğini söylemek gerekiyor. Burada söz konusu olan şey nesnesine cepheden, belli bir mesafeden bakarak çeki düzen vermeye çalışan özne ürünü bir düşünce değildir. Belki de böyle bir durum asla yaşanmadı. Bu müthiş, inanılmaz, görkemli ve yaygın bir entelektüel yanılgıdır. Oysa bir şeyler değişti ve ortaya dünya, görünümler ve nesne çıktı. Analitik açıdan bir

anlamda edilginleştirdiğimiz nesnenin şimdi intikam aldığı söylenebilir. Bu intikam, bu bedel ödetme düşüncesini seviyorum, çünkü dikkatimizi nesneye yöneltmemizi sağlıyor. Belirsizlikle tam da bu noktada karşılaşıyoruz. Beynimize şırınga edilen dünyaya özgü bu belirsizliğin bir düşünce ürünü olmadığı söylenebilir mi? Belki de düşünceyi zehirleyen şey dünya adlı bu değiştirilemeyen illüzyondur. Bu konuda bir karar verebilmek kesinlikle mümkün değildir. Geriye bizim batılı felsefemizin temelini oluşturan, düşünen özne adlı değişmezin ortadan kaybolması ve dünya ile düşünce arasındaki simgesel değiş-tokuş anlayışının, düzen ve rasyonelleştirmeye yönelik söylevlerin –buna bilimsel söylev de dahil– dengesini bozması kalıyor. Böyle bir düşünce yeniden bir düşünceler-dünyası oluşturarak, analitik düzeyde herhangi bir alanı egemenliği altına almış olduğunu iddia edemez. Dünyanın içinde bulunduğu durum benim düşündüğüm gibi karmaşık, belirsiz, rastlantısallık ya da tersine çevrilebilme gibi özelliklere sahipse ona uygun bir paradoksal düşünce bulmaktan başka bir çözüm yoktur.

Dünyayı etkilemek isteyen bir düşünce bu dünyaya uygun olmak zorundadır. Nesnel düşünce, bir zamanlar belirgin olduğunu sandığımız bir dünyayı kusursuz bir şekilde açıklamıştı. Oysa bu düşünce dengesini yitirmiş, belirsiz bir dünyada geçerli değildir (uygun değildir). Öyleyse belirsizliği bir ilke, olanaksız değiş-tokuş sürecini de bir oyun kuralına dönüştürebilecek bir tür olaysal denilebilecek, hakikat ya da gerçeklikle değiş-tokuş edilemeyeceğini bilen bir düşünce bulunması gerekiyor. Bu başka türlü, çözülemeyen, bilmece türünden bir düşüncedir. Hakikate gönderme yapmayan, görünümlerden ibaret, anlama egemen olamayan bir düşünce kendi yerini neye göre belirlemektedir? Bunun adı olanaksız değiş-tokuş ilkesidir. Görebildiğim kadarıyla düşünce bu durumu göz önünde bulundurmalı ve belirsizliği bir oyun kuralına dönüştürmelidir. Böyle bir düşünce daha başlangıçta hiçbir sonuca ulaşamayacağını, bir tür saf illüzyon olduğunu bilmek, kendi statüsünü bile tartışabilen bir sorgulama biçimi olmak durumundadır.

Şeylerle görünümlere ait bir düzen bundan

böyle herhangi bir bilgi öznesine emanet edilemez. Paradoksal, ayartıcı bir düşünce üretmek istiyorum –doğal olarak burada ayartmanın dalkavukça bir güdümleme yöntemi olarak değil, bir kimliğin, bir varlığın baştan çıkartılması şeklinde algılanması gerekiyor.

Zira düşünce dünyayı kendi şemsiyesi ve egemenliği altına almak gibi hayalci bir irade sergilemesine karşın, akılcı düşünce gibi şeylerle özdeşleşmeye değil, tam tersine bu özdeşleşmeden, onların ayartıcılığından, baştan çıkartıcılığından kaçmaktadır.

Böyle bir düşünce doğal olarak, illüzyonla illüzyon üreten bir ajan provokatöre benzemektedir. Bu tür bir düşüncenin her yerde geçerli olabileceğini sanmıyorum. Belki de iki düzeyli bir düşünce anlayışı olabileceğini kabul etmek gerekiyor. Biri, içinde yaşamakta olduğumuz Newton'cu dünyaya uygun nedensel, rasyonel düşünce, diğeriyse çok daha radikal olup, bu nereye doğru gittiği belli olmayan dünyanın kendinden kaçamayacağı bir strateji, onun bir parçası olarak adlandırabileceğimiz bir düşünce.

SON SÖZ

Son söz türünden bir şey söylemek bana ukalaca bir tavır gibi görünüyor. Sanırım terimlerin –ölüm, yazgı, kadın, simülasyon– bir tür sarmal şeklinde birbirleri içinde biyolojik ve kimyasal değişimlere uğradıkları (metabolizma) bir mesafeyi bir uçtan diğerine kat ettik. Ancak belli bir amaç doğrultusunda bir adım bile ilerlediğimiz söylenemez. Yapabildiğimiz tek şey, biçimsel dönüşüme uğrama aşamasındaki belli sayıda paradigmanın gözden geçirilmesi oldu. Eğer bu şekilde ifade etmek mümkünse kavramlar bir biçimden bir başka biçime dönüşerek ölüyorlar –bence daha güzel bir düşünce üretme biçimi olamaz. Öyleyse bir son

ya da sonuçtan söz edebilmek mümkün değildir. Bana göre bir düşünce kendini kanıtlamaya, herhangi bir gerçekliğin yansıması olmaya kalkışmadığı sürece radikaldir. Söylemeye çalıştığım şey, böyle bir düşüncenin kendi varlığını yadsımak, ürettiği sonuçlara duyarsız kalmaktan çok kurallarını bildiği bir oyunun oyuncusu olarak kalmayı hedeflediğidir. Değişmeyen tek şey, kesin bir sonuca ulaşamama durumudur. Bunun böyle sürüp gideceği ve düşünsel çalışmanın da zaten bu durumu korumaktan başka bir işi olmadığı söylenebilir.

Ne var ki bu değiştirilmesi mümkün görünmeyen kesin bir sonuca ulaşamama durumu benim, mevcut ortamla ilişkisiz, yalnızca felsefe tarihinin ürettiği düşüncelerle oynayıp, soyut bir spekülasyon düzeyini aşamayan görüşler üretmeme yol açmıyor. Başka şeyler tarafından belirlenen bilinçli bir düşünce oyununu sürdürebilmek için referansiyel, bir amacı olan düşünce biçiminden uzaklaşmaya çalıştım. İşte bu yüzden her zaman için aktüaliteyi yakından izledim. Ancak bu işi sosyolojik ya da politik bir açıdan çok, içinde yaşamakta

olduğumuz dünyaya koşut olarak varlığını sürdüren, gizli bir dünyayla bitmek bilmeyen bir yüzleşme sürecinin aktüalite üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla yaptım.

Ölümü, olumsuzluğu kesinlikle ortadan kaldırıp, onlardan kurtulmak isteyen bir dünyada düşünce, bir felaket habercisi rolü oynamak, felaket oyununun bir kahramanı olmak ve kışkırtmak zorundadır. Ancak bu düşünce aynı zamanda insanca olmak, insan konusunda kaygılanmak ve bunun için de iyi ve kötü, insanca olan ve olmayanın nasıl ters yüz edilebileceğini bulmak durumundadır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Jean Baudrillard

Büyük toplumsal hareketler ve çağdaş üretim saplantısı arasındaki ilişkileri çözümleyen Jean Baudrillard, güçlü bir pazar ekonomisi tarafından dayatılan nirengi noktalarına karşı çıkmış bir kuşağı etkileyen sorunsalın tam merkezinde yer almaktadır. Dünyanın "sanallaştırılmasına", her yerde geçerli olan bir gösterge "ticaretine", saydamlığın (demokrasinin) göz boyamaya dayalı erdemleri ve ticari değer adlı kandırmacalara simgesel değiş tokuş düzenine ait sınır tanımayan cömertlik, ayartmanın meydan okuyuculuğu, sonsuza dek sürüp gideceğe benzeyen bir rastlantısallık/belirsizlik ve yazgının değiştirilebilirliğiyle karşı çıkmaktadır.

Kışkırtıcı ve paradoksal olduğunu iddia eden bir düşüncenin baştan çıkartan işlemcileri olarak adlandırılabilecek on iki anahtar sözcük, düşünürün metinlerindeki temel fikirleri, estetik ve pedagojik niteliklere sahip aydınlatıcı bir alfabe gibi sunmaktadır.

Son derece özgür bir yaklaşım ve herkesin anlayabileceği bir şekilde ele alınarak gerçekleştirilen bu kitapta Jean Baudrillard'ın belli başlı felsefi kavramları açıklanmaya çalışılmaktadır.

[paragraf yayınevi]

genel dağıtım Ekin Kitapçılık 0312 425 78 02

ISBN 975-6134-11-9

9 789756 134115